

Aaah, jij komt daar vandaan!

We hebben het allemaal wel een keer meegemaakt. Bezig met je opleiding tot dierversorger en na een goed verlopen stage mag je komen werken als weekendhulp bij Dierenpark Amersfoort op de vogelafdeling. Je zegt gelijk je baantje bij de Spar op! Of je ziet je droombaan voorbij komen in GaiaZoo en besluit te verhuizen vanuit Amsterdam naar Kerkrade om te gaan werken met korenwolven.

Het is allemaal maar wat, dat werken in de dierentuin. Je komt als groentje, rasechte Utrechter, gezellige Brabander of directe Rotterdammert soms terecht in een heel ander milieu, het voelt soms als emigreren en dat in ons kleine kikkerland.

Daar is-tie dan, de eerste vraag van de dag tijdens de ochtendkoffie, “Waar kom je vandaan?” of “Waar heb je hiervoor gewerkt?” Over het algemeen maakt het niet zo heel veel uit of je dan uit Groningen komt of in AquaZoo Leeuwarden hebt gewerkt. Mensen hebben altijd hun oordeel wel klaar. Uitspraken als “Aaah, die kinderboerderij” of “Van boven de rivieren is slecht volk” zijn veelvoorkomend. Of dit nu grappend of serieus bedoeld is, het voelt links- of rechtsom denigrerend.

Zeker de oudere garde kijkt eerst de kat uit de boom en laat goed merken dat je zijn of haar vertrouwen moet winnen voordat je wederzijds respect krijgt. Wat jammer is, want als we direct op goede voet beginnen, kunnen we eerder op een fatsoenlijk niveau met elkaar omgaan en communiceren.

Over wederzijds respect gesproken, de jongere generatie mag zich zo nu en dan ook wel iets respectvoller opstellen tegenover de werknemers die er al langer werken. Dit zijn vaak mensen die al het nodige hebben meegemaakt en een bult ervaring hebben, waar jij alleen maar van mag dromen.

Wat ik maar wil zeggen is, of je nu uit Almelo, Eindhoven Zoo of één van de kleinere parken in Nederland komt, wees een beetje lief voor elkaar. Uiteindelijk werken we allemaal met passie voor de dieren en doen we ons best het werk zo goed mogelijk te doen. Samen komen we verder dan alleen!

REACTIES OP DEZE ZOÖPINIE KUNT U STUREN NAAR REDACTIE@DEHARPIJ.COM

1

Zoöpinie

2

Eikelmuizen

Een fok- en uitzetproject

6

Natuureservaat De Zegge

Conservatie in een landschap

12

Het Wad, oog in oog met een inheemse diersoort

16

Introductie bij de Europese das in DierenPark Amersfoort

20

De Harpij steunt Natuurrijk Limburg

24

Vogelgriep. Hoe Diergaarde Blijdorp hiermee omgaat

28

Kweken met de verschrikkelijke pijlgifkikker

32

De warmwaterlelie, een impactsoort op stoom!

36

Verslag van het 8ste ICZ-congres in Nieuw-Zeeland, Wellington Zoo, 10-14 februari 2025

39

Nieuws uit Nederlandse en Belgische dierentuinen

60

Harpij-medewerkers

Eikelmuizen

Een fok- en uitzetproject

door: Minke Geense, GaiaZOO
foto's van de auteur, tenzij anders vermeld

De eikelmuis is bijna uitgestorven in Nederland. De populatie is in de loop der jaren drastisch afgenomen. De dieren leven nog maar in een heel klein gebiedje in Zuid-Limburg. Gelukkig is er een uitgebreid fok- en uitzetprogramma opgezet door GaiaZoo. Zo geven we de eikelmuis een tweede kans in de natuur.

Het begin

In 2017 werd er een groep eikelmuizen *Eliomys quercinus* ontdekt in een volkstuinencomplex dat moest worden gesloopt. Deze dieren zijn toen overgebracht naar GaiaZoo. Vervolgens zijn we begonnen met een fok-

programma met als doel de eikelmuizen weer te kunnen uitzetten in onze lokale natuur. Dit doen we in samenwerking met onze partners Provincie Limburg, Omniverde, de Zoogdierverseniging, Stichting Limburgs Landschap en Staatsbosbeheer.

Eikelmuis [foto GaiaZoo]

Huisvesting

Achter de schermen hebben we meerdere rennen van 2x2 meter die we op een natuurlijke manier hebben ingericht. In elke ren is een aantal schuilmogelijkheden aangelegd in de vorm van nestkasten, boomstronken en horizontale en verticale takken. Er is zo veel mogelijk natuurlijke begroeiing; onder andere de braam, die behalve natuurgetrouwe dekking ook aanvullend voedsel in de vorm van vruchten oplevert en dankzij hun bloemen ook insecten aantrekt. Op deze manier wordt geprobeerd het natuurlijke habitat na te bootsen. De rennen zijn alleen met gaas overdekt. Hierdoor krijgen de eikelmuisen alle weersinvloeden mee en worden zij zo goed mogelijk voorbereid op het moment dat zij worden uitgezet. De dieren in GaiaZoo houden ook een winterslaap, ze slapen van oktober tot maart/april. In april komt dan vrij snel de voortplanting op gang.

Eind maart hebben we alle dieren in handen voor een gezondheidscheck. Dan vormen we ook de koppels voor de fok en selecteren we

de dieren voor de eerste uitzetronde. Meestal worden er per koppel een à twee nestjes geboren. In het vroege voorjaar, als er al wel voldoende begroeiing en voedsel is, worden de eerste eikelmuisen in het wild uitgezet. Dit zijn de dieren die laat in het vorige seizoen, voor de winterslaap, zijn geboren en die niet mee hoeven te doen aan de fok.

Eikelmuisen zijn nachtactief, dat betekent dat wij de dieren nauwelijks zien. Om de dieren zo min mogelijk te storen, maar toch wel te monitoren, controleren we ze eenmaal per week in hun slaapnestje. De eikelmuisen slapen in speciale nestkasten van beton die lijken op een vogelhuisje, alleen zit hierbij de ingang aan de kant van de boom. Hierdoor kunnen eikelmuisen via de boomstam de nestkast in kruipen. Omdat ze graag in de kasten slapen, is het checken van de dieren erg makkelijk.

De fok

Bij de geboorte zijn de jongen kaal en blind. Na een paar dagen krijgen ze haren en gaan de ogen open. Ze blijven een paar weken in het nest, waarna de omgeving stapje voor stapje wordt verkend. Een worp telt doorgaans zo'n vier tot vijf jongen, maar er zijn uitschieters naar zeven tot acht jongen. De jongen zogen tot een leeftijd van ongeveer een maand en na ongeveer anderhalve maand zijn ze oud genoeg om bij de moeder weg te gaan. Rond deze leeftijdsperiode is er ook het moment dat de

Nestje met jongen

Nestkast ophangen op geschikte locatie [foto GaiaZoo]

jonge dieren in handen worden genomen en ze een chip krijgen. Dan worden ook de dieren voor de tweede uitzet geselecteerd.

Het soortbeschermingsplan

Eikelmuisen zijn cultuurvolgers, ze leven graag in de buurt van boomgaarden en in tuinen met rommelige schuurtjes of houtopslag. Hier slapen ze graag in holtes van oude bomen of in een schuurtje. In deze omgeving vinden ze gemakkelijk fruit en insecten. Helaas wordt alles veel netter in Nederland en verdwijnen de rommelige tuinen en oude boomgaarden waardoor het leefgebied van de eikelmuis ook verdwijnt. Door de provincie Limburg is daarom, samen met natuurorganisaties en de Zoogdiervereniging, een soortbeschermingsplan voor de eikelmuis opgesteld dat er voor zorgt dat het leefgebied weer geschikt wordt voor de soort. Er worden struiken en planten toegevoegd, en op strategische plaatsen worden open plekken gecreëerd om ruimte te maken voor ondergroei. Dit zorgt ervoor dat vruchtdragende struiken

Het controleren van een nestkast [foto GaiaZoo]

terugkeren, die op hun beurt weer insecten aantrekken, wat de voedselvoorziening voor de eikelmuis ten goede komt.

Het uitzetten

We zijn het uitzetproject van de eikelmuis begonnen met een klein groepje. Omdat de eikelmuis graag in holtes kruipt, zijn er bijvoorbeeld in verhuisdozen en caravans weleens een paar verstekelingen van buiten Nederland gevonden. Ook deze dieren zijn opgenomen in het project. Zij zorgen voor genetische variatie in de Nederlandse populatie. Inmiddels zijn we al een aantal jaren bezig met de fok en de uitzet van deze dieren in Zuid-Limburg en gaat het goed met de populatie. Er worden ook jongen in het wild geboren en het gebied waar ze leven wordt groter.

We zijn begonnen om de dieren uit te zetten in een ander gebied dan het gebied van de oorspronkelijke Nederlandse populatie, die enkel nog in één specifiek bos in Zuid-Limburg voorkomt. We hebben dit gedaan in de hoop

dat beide groepen naar elkaar toe zullen groeien en ook om de oorspronkelijke populatie niet te verstoren. Helaas gaat het met de oorspronkelijke populatie nu zo slecht dat er nog maar enkele dieren over zijn. Daarom is vorig jaar besloten om met deze genetische groep ook een fokprogramma te starten. Er is een klein groepje uit het oorspronkelijke bos gehaald en komend voorjaar kunnen daarvan de eerste gefokte dieren weer worden uitgezet.

Monitoring en educatie

De eikelmuisen worden na de uitzet niet aan hun lot overgelaten. Ze worden in hun eigen nestkasten uitgezet die allemaal geregistreerd worden. Deze kasten worden drie keer per jaar gecontroleerd door een grote groep vrijwilligers. Meerdere medewerkers van GaiaZoo vinden dit zo'n interessant project dat ze zich ook hebben opgegeven als vrijwilliger en een eigen monitoringsroute hebben die ze zelf bijhouden. Het blijft altijd spannend om de dieren in hun nieuwe gebied aan te treffen en te zien hoe ze zich in hun nieuwe omgeving ontwikkelen.

In GaiaZoo hebben we een gebouw ingericht voor de educatie over Limburgse soorten, het Limburghuis. Er is daar een grote ren gemaakt waar we een groepje eikelmuisen huisvesten. Hier kunnen de bezoekers meer leren over de eikelmuis en andere dieren die in de omgeving van GaiaZoo leven. Naast het eikelmuisproject werkt GaiaZoo ook mee aan het fok- en uitzetproject voor de korenwolf en worden er vuursalamanders opgevangen.

Behoud van de soort

Met het fok- en uitzetproject van de eikelmuis heeft GaiaZoo een belangrijke bijdrage geleverd aan het behoud van deze unieke soort en door samenwerking met natuurorganisaties en de Zoogdierverseniging wordt er gewerkt aan het herstel van een leefgebied voor de eikelmuis in Limburg. Wij vinden het erg belangrijk om in GaiaZoo ook de dieren uit onze directe

Eikelmuis in het voor bezoekers zichtbare verblijf

omgeving te laten zien. Ook daar zijn veel diersoorten die onze aandacht en inspanning nodig hebben om te kunnen voortbestaan. Door te proberen om veel informatie te geven aan bezoekers hopen we bewustzijn te creëren bij de mensen voor de dieren in hun eigen 'achtertuin'.

Eikelmuisrennen achter de schermen

Natuurreservaat De Zegge

Conservatie in een landschap

door: Toon Deswert, Willem-Jan Emsens en Pieter Dierckx, Antwerp Zoo Foundation
foto's: Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen

Onze natuur staat onder druk. Ontginning, vervuiling en verstedelijking zorgen ervoor dat ecosystemen en soorten in een razendsnel tempo verdwijnen. Hoe kunnen we de alsmaar groeiende kloof tussen mens en natuur overbruggen? En welke rol kunnen dierentuinen hierin spelen? En kan dat ook dicht bij huis? De Antwerp Zoo Foundation (AZF), onderdeel van de Koninklijke Maatschappij voor Dierkunde Antwerpen (KMDA), heeft hierover zijn eigen visie ontwikkeld.

Natuurreservaat

In 1952 verwierf de KMDA het laatste restje van het voormalig 'Geels Gebroekt', een uitgestrekt laagveengebied in de vallei van de Kleine Nete bij de plaats Geel, in de buurt van het bekende pretpark Bobbejaanland. In 1985 werd dit

gebied, beter bekend als De Zegge, officieel erkend als natuurreservaat en ondertussen maakt het deel uit van het Europees Natura 2000-netwerk. Met de aankoop van dit reservaat vervulde de KMDA een pioniersrol op het gebied van natuurbehoud in België.

Laagveen met waterdriehblad

De Zegge wordt beheerd door de AZF. Behalve De Zegge beheert de AZF ook nog twee projecten in Congo. De AZF benadert De Zegge als een conservatieproject vanuit de invalshoek van het weer dichterbij elkaar brengen van mens en dier. Niet isoleren, maar wél harmoniseren is daarbij het devies. De AZF kijkt niet louter vanuit de te behouden diersoorten, maar werkt op verschillende vlakken aan een gezond evenwicht tussen natuur, economie, lokale bevolking en overheden. Dit is een onmisbare sleutel voor een veerkrachtige en leefbare toekomst.

De Zegge als onderdeel van het landschap

Het landschap rondom De Zegge bestaat uit een valleigebied dat aan de ene kant begrensd wordt door een landduin genaamd de Kempense heuvelrug en aan de andere kant uitloopt in natuurreservaat De Zegge. Het is een laagveen-gebied dat door grondwater wordt gevoed en waar zich in de loop der eeuwen zeer zeldzame habitattypen hebben ontwikkeld.

Binnen de grenzen van het huidige reservaat is er een geïntegreerd natuurbeheerplan uitgeschreven. Dit is een instrument dat aanduidt welke doelen we als beheerder op lange termijn moeten nastreven binnen het reservaat. Elke zes jaar worden we door het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) gecontroleerd.

Na 70 jaar intensief natuurbeheer van het reservaat merkten we dat de doelen van het natuurbeheerplan enorm onder druk zijn komen

70 jaar natuurbeheer

te staan door ruimtelijke veranderingen. Ons landschap is de laatste halve eeuw sterk veranderd. Door de intensivering van de landbouw, de Vlaamse bouwwoede en het gebrek aan voeling met het landschap en de natuur, verdwijnen er nog elke dag waardevolle stukjes natuur. We botsten zogezegd tegen de grenzen aan van wat natuurbeheer kan bereiken. Een problematiek die zijn oorzaak duidelijk vindt op landschapsniveau, dus het natuurreservaat en de directe omgeving daarvan. Daarom willen we het landschap versterken door bijvoorbeeld verbetering van de kwaliteit van het grond- en oppervlaktewater. Gelijktijdig blijven we ook werken aan soortgericht beheer.

Dierentuinen kunnen daarbij een belangrijke katalysator zijn in de gesprekken tussen gebruikers van het landschap, natuurbeheerders en overheden. De AZF neemt de belangrijke taak op zich om het uniek mozaïekpatroon van laagveenkernen, turfputten, hooilanden, rietland, houtkanten en elzen- en wilgenbroekbos binnen

de grenzen van het reservaat niet alleen te behouden, maar ook te verbinden met al de gebruikers van het landschap. Het is evenwel een lastige zoektocht om alle samenhangen in kaart te brengen. Daarbij is wetenschappelijke onderbouwing cruciaal. Het is daarom heel belangrijk dat er een wetenschappelijk coördinator van het Conservation Research Center (een onderzoekscentrum van de KMDA) is aangesteld, die ter plaatse onderzoek verricht naar natuurherstel.

Want het is niet eenvoudig om alle schakels in elkaar te passen. Bijvoorbeeld, de huidige industriële landbouw valt op geen enkele manier te verzoenen met de doelen van een zelfregulerend laagveensysteem. Maar tegelijkertijd is de aanwezigheid van trage, kleinschalige, duurzame landbouw aan de randen van de vallei van levensbelang om alle biodiversiteit te behouden. Ook het gebruik van de particuliere gronden in de omgeving bepaalt mede het landschap. Daarom zetten wij als medewerkers van

De Zegge sterk in op vrijwillige initiatieven om buurtbewoners en landbouwers te betrekken bij het gebied. Daarbij geven wij nadrukkelijk mee dat bewust of onbewust iedereen een rol speelt in het landschap.

Voorbeelden van initiatieven met sociale functies in het landschap

Sinds 2021 heeft zich een broedpaar ooievaars in De Zegge gevestigd. Dit is een uitgelezen kans om aan de buurtbewoners het belang van omliggende akkers, weilanden en tuinen uit te leggen. Want ooievaars foerageren ook daar om hun jongen groot te brengen. De buurtbewoners zien de ooievaars wol van hun schapen 'stelen' om hun nest te stofferen. Het is letterlijk de achtertuin van de omwonenden die deel uitmaakt van het leefgebied van de ooievaars.

Ook de ringmus, een soort die sterk achteruitgaat in Vlaanderen, is volledig afhankelijk van het landgebruik rondom De Zegge. Om deze soort te ondersteunen hebben we een actie opgezet waarbij we samen met vrijwilligers graanakkertjes inzaaien in de tuinen van de buurtbewoners. Verder delen we nestkasten uit en wijzen we op het belang van rommelige 'onkruid' hoekjes.

In de directe omgeving rondom het kerngebied zijn er landbouwpercelen met kernpopulaties akker- en weidevogels. Het is een aantrekkelijk landschap voor de kievit, scholekster, wulp, gele kwikstaart, kneu, veldleeuwerik en akkerflora. Tegelijkertijd veroorzaakt de hedendaagse landbouw meestal een ecologische achteruitgang door het intensieve gebruik van grote machines, pesticide en drijf- en kunstmesttoepassingen. Alle weidevogels zijn sterk afhankelijk van de landbouw en zijn bewerkingen, maar niet op de industriële schaal zoals die nu wordt toegepast. Op dit moment proberen we om in samenwerking met landbouwers kievit-, wulp- en scholekster-nesten te beschermen. Dit doen we door in gesprek te gaan met de landbouwers, niet met het wijzende vingertje, maar wel door ze bewust

te maken van de bedrijfsvoering en welke rol deze speelt voor de kievit, wulp, scholekster, akkerflora en dergelijke.

Een ander concreet voorbeeld van waarom een natuurreservaat niet op zichzelf staat, is de uitbreiding van de ringslangpopulatie. Tuinvijvertjes met bruine kikkers, padden en kleine visjes en de aanwezigheid van een composthoop met groente-afval en gazonmaaisel blijken voldoende te zijn om ringslangen aan te trekken. We krijgen steeds meer meldingen van zichtwaarnemingen in omliggende tuinen en van mensen die slangen-eieren vinden in hun composthoop. En zo kunnen we nog wel tientallen voorbeelden geven van de interactie tussen mens en natuur.

Kievitskuikens op een akker

Natuurbehoud en conservatieprogramma's

Uit bovenstaand verhaal blijkt dat een natuurreservaat niet op zichzelf een conservatieproject kan vormen en dat een groot deel draait om het landschap eromheen. Als diervoorzorgers kijken we vaak naar één soort, maar die soort past ergens in een systeem en het is belangrijk om de voeling daar niet mee te verliezen.

Kortom, we kunnen stellen dat het beheer van natuurgebieden zich ook moet uitstrekken over het natuurlijke systeem in het landschap eromheen. Dierentuinen dragen vanuit kweekprogramma's bij aan behoud van een soort en minder snel aan herstel van een ecosysteem. Tenzij ze een tak als de AZF oprichten die het mogelijk maakt om aan natuurbeheer te doen. Het houden van dieren in een beschermd omgeving in dierentuinen, het opzetten van kweekprogramma's en natuurbehoud liggen vaak dicht bij elkaar dan we denken.

Omdat Zoo Antwerpen, Planckendaal en De Zegge onderdeel zijn van hetzelfde bedrijf (KMDA), zijn we een organisatie waar *in-situ* en *ex-situ* conservatie zeer dicht bij elkaar staan. Door de organisatie van beheerwerkdagen en excursies voor onze collega-dierentuinmedewerkers, diervoorzorgers, hoveniers en managers in De Zegge kunnen we direct laten zien hoe *in-situ* conservatie in zijn werk gaat. Als kers op de taart kunnen we rechtstreeks samenwerken met de diervoorzorging door het leveren van voederhout, zittakken en -stammen en hooi vanuit het natuurgebied aan de dierentuinen.

Willen we aan conservatie doen in een landschap, dan is het onmisbaar om te vertrekken vanuit de historie, de omgeving, de cultuur en de mentaliteit die aanwezig is in dat gebied. Bij conservatieprojecten van bijvoorbeeld de vietnamfazant, monniksgier, okapi en bonobo

Bezoek van collega's uit de dierentuin

lijkt het er op het eerste gezicht vaak op dat het gaat om soortgericht beheer, maar achter al deze soortprojecten schuilt ook altijd het herstellen van een geschikt leefgebied. Dit geldt dus even goed voor onze eigen inheemse flora en fauna, waar de problematiek en oplossingen sterke gelijkenissen vertonen met conservatieprojecten aan de andere kant van de wereld. De Zegge is hiervan een prachtig voorbeeld waarbij overheden, lokale bevolking, natuurbeheerders en onderzoekers onderling steeds in gesprek gaan om oplossingen uit te werken.

We hopen met dit artikel dat we jullie hebben kunnen warm maken om ook in je eigen omge-

ving rond te kijken, maar vooral te participeren in het landschap. Je kunt helpen door lokale initiatieven op te zetten of deel te nemen aan werkgroepen. We zijn ervan overtuigd dat elke dierentuin hier een belangrijke rol in kan spelen, ook op lokaal niveau.

Ben je benieuwd naar meer acties, lopende initiatieven of concreet *in-situ* beheer, breng dan zeker een bezoekje aan De Zegge. Het is geen vrij toegankelijk gebied, maar op aanvraag organiseren we begeleide excursies. Is De Zegge wat ver van je bed? Volg ons dan op Instagram of bezoek de website van AZF en Zoo Antwerpen om op de hoogte te blijven.

Wil jij je ervaring delen?

Schrijf een artikel voor De Harpij!

redactie@deharpij.com

Het Wad, oog in oog met een inheemse diersoort

door: Dorine van Appeldoorn, Ouwehands Dierenpark
foto's van de auteur, tenzij anders vermeld

Als we het hebben over inheemse diersoorten, dan gaat het om de wilde soorten die van oorsprong in Nederland voorkomen. Zij zijn aangepast aan ons klimaat en de omgeving. Naast de vos, eikelmuis, boomarter, bosvleermuis, bever, edelhert en veel andere diersoorten behoort ook de gewone zeehond *Phoca vitulina* tot de inheemse soorten.

Over zeehonden

Zeehonden, of robben, zijn zeezoogdieren. De gewone zeehond komt behalve in de Waddenzee, ook voor langs bijna alle kusten van de Noordelijke Atlantische en Stille Oceaan. Zeehonden komen op het land nogal onhandig over. Op het droge 'bobberen' ze maar net 2 km per uur, onderwater halen ze met gemak 35 km per uur. Met hun grote ogen kunnen ze goed onder water kijken. Boven water is hun zicht minder goed. Deze dieren zijn dus helemaal aangepast aan het leven onder het water.

Zeehonden eten vissoorten die dicht bij de bodem leven zoals platvissen, kabeljauwachtigen, grondels en zandspiering. Maar ook inktvis en kleine kreeftachtige staan op het menu. Ze eten zo'n zes tot acht kg vis per dag. De snorharen van de zeehond spelen een belangrijke rol bij het jagen. Met de snorharen voelen ze de bewegingen van de vis.

De vrouwtjes kunnen vanaf hun vierde jaar jongen krijgen, de mannetjes zijn vaak pas vanaf hun vijfde jaar geslachtsrijp. De paartijd is van eind juni tot begin september. De dracht duurt elf maanden. Daarvan zijn de eerste drie maanden de zogenaamde verlengde of stille dracht. Het eitje nestelt zich pas drie maanden na de paring in. Dit noemen we verlate implantatie. De jongen (pups) worden in juni en juli op

een drooggevalle zandbank geboren. Als het dan weer vloed wordt moeten de pups meteen kunnen zwemmen. Ze drinken drie á vier weken bij de moeder. In deze tijd groeien ze van 10 kg tot wel 25 kg. De groei gaat zo snel omdat de moedermelk erg voedzaam is, met een vetgehalte van 45%. Wanneer de zoogtijd voorbij is gaat moeder weer haar eigen weg en moet het jong zichzelf redden.

Zeehonden in de Waddenzee

Het aantal zeehonden in de Waddenzee varieert enorm als gevolg van ziekte, jacht, vervuiling en emigratie. Vroeger werd er veel op zeehonden gejaagd omdat men vond dat ze de vis voor de neus van de vissers wegvingen. Ook was het bont van jonge zeehonden populair, waardoor extra veel pups werden afgeschoten. De jacht op zeehonden werd gestopt in 1962. Het aantal zeehonden nam daarna echter niet snel toe, door vervuiling en verstoring. In 1976 leefden er nog maar 480 zeehonden in de Waddenzee. In 1977 stopte ook de jacht in Denemarken waardoor het aantal zeehonden weer begon toe te nemen. In 1988 en 2002 stierf ongeveer de helft van de populatie aan het phocine distemper-virus, ook wel zeehondenvirus genoemd. Dit virus is een morbillivirus, dat kan zorgen voor zware ademhaling, hoesten,

koorts en problemen met het zenuwstelsel. Het virus maakt de zeehonden ook gevoeliger voor andere infecties. Toch groeide het aantal zeehonden na deze epidemieën weer snel aan, mede door emigraties uit andere wadden-gebieden en door geboortes. In 2012 waren er ongeveer 7500 zeehonden. Tot 2021 bleven de aantallen nagenoeg gelijk. De laatste jaren daalt het aantal weer iets, in 2023 werden er zo'n 7200 dieren in het Waddengebied geteld.

Rusten op het wad

Ontstaan van 'Het Wad'

In 1957 werd in Ouwehands Dierenpark een natuurzwembad in gebruik genomen. Het natuurbad bestond uit drie grote bassins: een ondiep gedeelte voor de kleine kinderen, een lesbad en een groot wedstrijdbad. Regelmatig zwom de Nederlandse zwemtop hier de trainingen en kampioenschappen. Na tegenvallende bezoekersaantallen werd het bad in 1992 gesloten en omgebouwd tot Noordzeewad voor zeehonden. Een groot bassin, met delen land eromheen waar de zeehonden kunnen rusten en een brug over het bassin waarop de bezoekers de dieren kunnen bekijken.

'Het Wad' anno 2025

Vandaag de dag bestaat Het Wad nog steeds uit een bassin met ongeveer twee miljoen liter water. Het heeft verschillende dieptes: een ondiep gedeelte waar de dieren half in het water kunnen liggen en diepere gedeeltes van zo'n twee en drie meter diep. Het water wordt 24 uur per dag gefilterd. Rondom het bassin zijn meerdere plekken voor de zeehonden om aan land te komen. Hier hebben ze grote zandgedeeltes om te kunnen rusten.

Onze dieren

Er hebben door de jaren heen heel wat zeehonden in Het Wad geleefd. Regelmatig werden pups geboren, gingen dieren op transport of stierven. Een unicum was zeehond 'Else', die maar liefst 53 jaar is geworden.

Op het moment van schrijven leven er 2,3 gewone zeehonden in het wad (van 0, 5, 5, 6 en 28 jaar oud). Het grootste deel van de dag bevinden ze zich in het water en vooral in de zomer liggen ze geregeld te zonnen op een van de strandjes. De zeehonden worden zo'n drie keer per dag gevoerd. De vis wordt verdeeld over het bassin zodat de zeehonden hier zelf achteraan kunnen gaan of moeten zoeken op de bodem. Afhankelijk van het seizoen eten ze twee tot vier kg vis per dier per dag, onder andere haring, makreel, lodde, sprot, zandspiering en sardines. Naast het voeren doen we ook (gezondheids) trainingen met de dieren. De zeehonden worden door de verzorgers naar verschillende plaatsen in het verblijf gevraagd om ze goed te kunnen bekijken en om te zien hoe ze reageren.

Wat we regelmatig zien terugkomen bij deze dieren zijn oogproblemen. Meestal uiten die zich in dichtgeknepen ogen of een waas of vlek op het oog. Deze oogproblemen kunnen meerdere

Verschillende oogproblemen

oorzaken hebben, zoals trauma of infecties. Het bassin is helaas niet op zout water ingesteld. Om dit te compenseren doen we dagelijks één emmer met zout door het ondiepe gedeelte van het bassin waar we de dieren trainen zodat ze hun ogen dagelijks kunnen spoelen. We vragen de dieren in dit gedeelte te komen, waar we vervolgens vis door het water heen strooien. Hier gaan de dieren achteraan en zo komen ze met de ogen onder water en kunnen ze de ogen spoelen. Door de trainingen kunnen we de verandering in de ogen snel opmerken en in overleg met de dierenarts eventueel een behandeling starten.

De jongen (pups)

Een andere uitdaging voor ons is de pups vis te leren eten. Een zeehondenpup wordt na drie á vier weken drinken bij de moeder aan zijn lot overgelaten. Dan moet het zelf leren vis te vangen. Ons verblijf heeft geen separatie-gedeelte, waardoor er geen dieren apart gezet kunnen worden. De pups blijven dan ook bij de groep. Het mooiste en vooral makkelijkste voor de verzorgers is als de pups met de groep meekomen tijdens het voeren van

de volwassen dieren en zo spelenderwijs vis leren eten. Dit is echter meestal niet het geval. De pups blijven vaak op afstand. Tijdens het voeren van de groep, zal een tweede verzorger zich dan richten op de pup en vis aanbieden. Vaak voeren we extra veel vis zodat er hier en daar wat achterblijft om mee te spelen. Helaas komt het ook voor dat de pup geen enkele moeite doet om vis te leren eten. Hier ligt voor ons dan een grote uitdaging. Uit het verblijf halen is lastig, ze zijn sneller dan wij en komen niet naar ons toe. Het enige wat we kunnen doen is vis blijven aanbieden en afwachten. In het ergste geval verzwakken ze uiteindelijk zodanig dat we ze kunnen vangen en verplaatsen naar de quarantaine waar we meer controle hebben. Spelenderwijs, bijvoorbeeld met vis aan een hengeltje, leren ze vaak alsnog vis te eten. Het laatste redmiddel is dwangvoeren. Gelukkig hoeven we dit bijna nooit te doen.

Kortom, zo gewoon is de gewone zeehond niet. Een bijzondere diersoort die we kunnen vinden in de prachtige Nederlandse natuur én bij ons in het park!

Zeehond met pup

Introductie bij de Europese das in DierenPark Amersfoort

door: Lotte Gielen, Dierenpark Amersfoort
foto's en afbeelding: Dierenpark Amersfoort

In de dassenburcht van Dierenpark Amersfoort leefde in 2022 nog maar één das *Meles meles*, een mannetje. In de herfst van dat jaar bleek er een genetisch geschikt vrouwtje beschikbaar te zijn in Anholter-Schweiz in Duitsland. Omdat Dierenpark Amersfoort graag een familiegroep wilde starten, werd besloten dat deze jonge vrouw zou worden gematcht aan onze man. Hier volgt een verslag van de introductie.

Introductieplanning

Omdat de nieuwe dame nog geen jaar oud was en nog voor de winterrust naar Amersfoort zou komen, besloten we de daadwerkelijke introductie uit te stellen tot na de winterrust. Aangezien de piek van de paringstijd in de winterrust valt, werd zo het risico op een vroegtijdige dekking of zeer felle kennismaking uitgesloten en zouden de eerste (geplande) paringen pas plaatsvinden als zij geslachtsrijp was.

In december is het dassenvrouwtje verhuisd van de quarantaine naar de burcht. De burcht bestaat uit zeven gekoppelde 'kamers' die met schuiven individueel zijn af te sluiten. Kamer 1 grenst aan het kleine buitenperk en kamer 7 aan het grote buitenperk. De buitenperken zijn van elkaar gescheiden door twee schuiven en een traliewerk, maar vanwege de uitgestelde introductie was het traliewerk dichtgemaakt, met een dicht tussenschot om contact tussen de dieren

Voorafgaand aan de introductie is het gaas tussen de buitenverblijven dichtgemaakt

in de winterrust te voorkomen. Het ene dier had de beschikking over de kamers 1 tot en met 3 en het kleine buitenperk. Het andere dier had de kamers 5 tot en met 7 en het grote buitenperk. Binnenkamer 4 was afgesloten en diende als buffer.

Eerste stappen

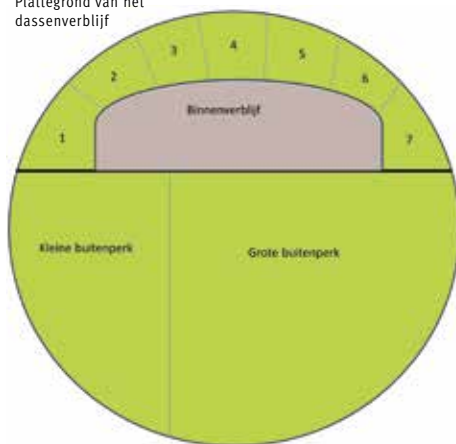
Vanaf februari 2023 zijn we gestart met het introduceren van elkaars geur. Er is een aantal weken lang, meerdere keren per week, nestmateriaal en verrijking omgewisseld. Vooral de man leek interesse te tonen. Hij was zoekende en was druk in de weer met het maken van een nieuw nest.

De vrouw leek daarentegen minder geïnteresseerd te zijn. In de eerste week leek zij niet onder de indruk van de geur van haar soortgenoot. Maar na de eerste week werd ze nieuwsgieriger en was ook zij druk met het maken van een nieuw nest zodra er nestmateriaal gewisseld werd.

Eerste contact

In de loop van deze weken begonnen de dassen een stuk meer te graven in hun buitenverblijven. Al snel bleek dat het tussenschot een aantal centimeters boven het grondgaas ophield, waardoor er toch al contact bij het gaas mogelijk was.

Plattegrond van het dassenverblijf

Het verwoede graven nam toe en op nachtcamera's leek er sprake van toenemende onrust bij beide dieren. Daarom werd besloten dat het tijd was om de volgende stappen te zetten. Op 7 maart hadden de dassen het eerste fysieke contact via het traliewerk. Waar de man eerder de meeste interesse toonde en de vrouw schuw en terughoudend gedrag liet zien, draaide dat nu volledig om. Het mannetje werd schichtig en voorzichtig in zijn gedrag, terwijl het vrouwtje heel veel interesse toonde bij het gaas en erg gefixeerd leek op de man; ze was erg

gespannen, staarde hem aan met haar neus door het gaaswerk en wilde duidelijk naar hem toe. Het ging er soms fel aan toe; ze klauwde en trok met haar bek aan het traliewerk, terwijl het mannetje een paar meter naar achteren was gelopen en alleen maar toekeek. Na ongeveer tien minuten wisselend toekijken, buiten een rondje lopen en terug naar binnen gaan, kwam hij wat dichterbij het gaas en bood het vrouwtje zichzelf aan door haar achterwerk zijn kant uit te steken. Er kon niets gebeuren met de tralieschuif ertussen, dus het bleef bij wat ruikwerk en uiteindelijk, na in totaal ongeveer een half uur, vielen ze naast elkaar in slaap met het traliewerk ertussen. Dit hebben we een paar dagen zo laten gebeuren om het gedrag goed te kunnen observeren en om te kijken of het vrouwtje wat rustiger gedrag zou vertonen met minder spanning en minder uitvallen naar het traliewerk in de richting van de man.

Op de nachtcamera's was met name de eerste twee nachten wat fel gedrag van de man naar de vrouw te zien: soms wat blazen, zijn tanden laten zien en zijn paringsroep laten horen. Ook liep hij veel rond, waarbij hij zijn route vaak even onderbrak voor het afzetten van geuren.

Fysieke introductie

Zo'n twee weken later lieten de camerabeelden steeds positievere en consistentere beelden zien: geen agressief gedrag meer, maar juist meer positieve nieuwsgierigheid. Eind maart 2023 in de ochtend zijn de twee buitenverblijven opengezet en is vervolgens binnen het traliewerk eruit gehaald. De eerste vijf minuten liepen ze langs elkaar heen en leek er niets bijzonders te gebeuren. Tot de man aan haar achterwerk begon te ruiken en haar vastgreep voor de eerste paringen. Het vrouwtje gaf zich volledig over. Dit duurde ongeveer een half uur, maar de man werd steeds feller. Bij een normale dassenparing pakt de man de vrouw vast bij haar nekvel en kan hij er wat mee schudden. Onze man leek echter agressief te worden; hij sleepte de vrouw aan haar nek door meerdere binnenkamers, schudde haar hoofd veel heen en weer alsof hij een prooi doodschudde en wierp haar tegen de wanden van de kamers aan. Omdat het gedrag niet vanzelf leek te stoppen en de vrouw niet van zich af leek te bijten hebben de verzorgers de dieren maar weer gescheiden.

De dagen erna werd geprobeerd de dassen op een positiever moment uit elkaar te halen. Het verloop van de introductiemomenten bleef vrijwel hetzelfde; de eerste vijf minuten rustig, langs elkaar heen lopen en naar elkaars kant toe lopen. Daarna werd er minutenlang gepaard, greep de man de vrouw beet en volgde er weer veelvuldig schud- en sleepgedrag. Wanneer hij haar na een minuut of twintig zelf losliet, werden de dieren op een 'positief' en rustiger moment gescheiden voor de nacht.

Volledige introductie

Op de nachtbeelden leek het gedrag nog steeds positiever te worden, tot het moment dat we voor de eerste keer frustratie zagen; de dassen beten beide aan het traliewerk, leken naar elkaar toe te willen, en werden soms ook wat agressiever naar elkaar (uitvallen tegen het gaas aan met open bek en blazen). Dit was het moment waarop we besloten dat het dagelijks opnieuw introduceren

niet meer gewenst was en het tijd was om de dieren volledig bij elkaar te laten. In eerste instantie zagen we hetzelfde gedrag; de eerste vijf minuten rustig, daarna felle paringen. Echter, na enkele minuten beet het vrouwtje nu ineens wel van zich af! Gedrag dat we nog niet van haar gezien hadden en wat het agressieve gedrag van de man ook direct doorbrak. Later die dag ontstond er twee keer een onderling strijdmoment; fel (maar kort) vechten, bijten, met tussendoor een aantal rustmomenten. Toen deze vechtmomenten voorbij waren, hebben ze de rest van de dag naast elkaar geslapen. We hebben er toen voor gekozen ze ook bij elkaar te laten voor de nacht. De beelden van die nacht waren rustig: beide dieren gingen hun eigen weg. Soms was er kort contact, maar er werden geen paringen gezien en er werd ook geen agressief gedrag vertoond.

Vanaf dat moment lagen de dassen overdag veel tegen elkaar aan te slapen en verzorgden ze elkaar langdurig in dezelfde nestkamer.

Een van de dassen in het buitenverblijf

Helaas is de man ruim een jaar later, in juni 2024, overleden aan de gevolgen van een chronische longontsteking. We kijken uit naar een nieuwe geschikte man om een familiegroep te kunnen starten in de burcht. Daarbij zullen we een soortgelijk introductieproces volgen. Maar omdat de vrouw inmiddels al wel geslachtsrijp is, hoeven de dieren dan niet weken gescheiden van elkaar in de burcht te leven en kunnen we de beginfase van een volgend introductieproces versneld doorlopen.

De Harpij steunt Natuurrijk Limburg

door: Frans Blezer, Natuurrijk Limburg
foto's: Natuurrijk Limburg

Stichting De Harpij heeft eind 2023 Natuurrijk Limburg blij verrast door een donatie van €3450,63 beschikbaar te stellen voor agrarisch natuurbeheer. Natuurrijk Limburg gaat deze gulle gift inzetten voor het versterken en verbreden van leefgebieden van onder andere de vroedmeesterpad en de geelbuikvuurpad.

Natuurrijk Limburg

Natuurrijk Limburg is een coöperatie van particulieren en boeren die natuurinclusief aan de slag gaan op landbouwpercelen. Onze doelen zijn het verbeteren van de biodiversiteit, de waterkwaliteit en het klimaat. Als instrument wordt de regeling Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) ingezet. De financiering komt van Europa en de provincie Limburg. Ondertussen heeft Natuurrijk Limburg met ruim 1300 grondgebruikers afspraken gemaakt over agrarisch natuurbeheer.

Door intensieve begeleiding van de boeren en buitenlui zijn vanaf 2016 goede resultaten behaald. Ruim 2000 ha akkers en akkerranden zijn met speciale zadenmengsels en uitgekiend beheer ontwikkeld tot kruiden- en bloemrijke

Geelbuikvuurpad

prachtakkers. In het bijzonder zijn wij daarbij gericht op het verbeteren en vergroten van de leefgebieden van de korenwolf, de patrijs en de vele akkervogels die Limburg rijk is.

Voor meer dan 1200 ha graslanden zijn afspraken gemaakt over anders maaien, stukjes overslaan en het bevorderen van de kruidenrijkdom. Deze afspraken zijn speciaal gericht op de weidevogels zoals de kievit, maar zijn ook belangrijk voor soorten als de patrijs, diverse insecten en amfibie- en reptielensoorten.

De akkers en weilanden versterken en verbinden we via groene netwerken bestaande uit ongeveer 300 poelen, 550 ha hoogstamfruitboomgaarden, 500 km heggen, 8700 (knot) bomen, 50 ha bosjes en 15 ha ruige struweelranden. In deze landschapselementen wemelt het van zoogdieren, vogels, kikkers, padden, hagedissen, vlinders, bijen, sprinkhanen en spinnen. Samen met de weelderige gras- en akkerlanden zijn zij het leefgebied voor vele plant- en diersoorten en vormen zij groene verbindingswegen tussen de natuurgebieden.

Werkwijze

De werkwijze van Natuurrijk Limburg is vooral gericht op beheer; we willen door goed beheer de bestaande landschapselementen een kwaliteitsslag geven voor de biodiversiteit. We laten

zien dat extensiever beheer van weilanden en akkers veel voor de natuur en het milieu oplevert.

Naast het juiste beheer is het ook van belang om bestaande landschapselementen en verloren gegane structuren te herstellen. Denk aan het uitbreiden of nieuw aanplanten van hoogstamfruitboomgaarden, de aanleg van poelen of het versterken van structuren door nieuwe heggen te ontwikkelen en graften te beplanten. Graften zijn de typische hoogteverschillen in het Limburgse heuvelland die de kenmerkende terrassen op de hellingen vormen.

De gelden die we ontvangen via de Europese Unie en de provincie Limburg zijn bedoeld voor beheer. Voor het opnieuw inrichten van gebieden, het planten van struiken en bomen en het graven van poelen, zijn we aangewezen op programma's en gulle giften.

Inzet Harpijdonatie

Halverwege 2024 kregen wij de kans om een

grootschalige aanvraag te doen bij Deltaplan Biodiversiteitsherstel. Deze stichting is onder andere de aanjager van de doelstelling om 10 procent van de oppervlakte van Nederland in te vullen met een groene en blauwe dooradering.

Samen met onze deelnemers hebben we een aanvraag ingediend en goedgekeurd gekregen. In 2025 gaan we 450 hoogstamfruitbomen planten voor de wilde bijen en de steenuil, ruim 50 poelen aanleggen voor de vroedmeesterpad, de geelbuikvuurpad en de kamsalamander, 1,5 km heggen realiseren om het mozaïekvormig landschap te versterken en 0,15 ha graften en singels beplanten.

Dankzij de gift van de Stichting De Harpij zijn we in staat maatwerk te leveren. Gekozen is om de gift van De Harpij in te zetten in het graftencomplex ten noorden van Wahlwiller in Zuid-Limburg. In dit gebied komen unieke soorten voor en door de handen ineen te slaan komen daar verschillende initiatiefnemers bij elkaar.

Poelen voor de geelbuikvuurpad

Het graftencomplex, aanleg en herstel

Het graftencomplex is al eeuwenoud en altijd extensief beheerd. Hierdoor zijn daar nog vele diersoorten aanwezig. Behalve zeer bedreigde soorten zijn er ook waarnemingen van onder andere de boomvalk, de bos-, kerk- en steenuil, de bunzing, de wezel en de zomertortel. Bijzonder om te noemen is dat de diverse struiken en bomen ook een eeuwenoude herkomst kennen. Dit soort plantengemeenschappen zijn zeer zeldzaam in Nederland.

In het gebied zijn of worden poelen aangelegd en hoogstamfruitbomen en heggen hersteld en geplant. Aanvullend heeft Natuurrijk Limburg overeenkomsten afgesloten voor het ontwikkelen van kruidenrijke graslanden en het inzaaien van kruidenrijke akkers.

Bovendien is er nog gepland om in de zomer of het najaar van 2025 een stapelmuur te maken en voor het iconische groot vliegend hert op verschillende plaatsen een broedstoof aan te leggen.

Van de aanleg van poelen en stapelmuren profiteren vooral de vroedmeesterpad en de geelbuikvuurpad, maar ook de levendbarende hagedis en hazelworm.

Levendbarende hagedis

Poel met stapelmuur

De opbouw van een stapelmuur

Uitdagingen liggen er nog om de verbraming tegen te gaan. De aanwezigheid van bramen op zich is prima, zeker voor de grauwe klauwier die in de brameneilanden zijn nesten bouwt, maar helaas zijn nu hele graften en struweelhagen ten prooi gevallen aan de woekerende bramenplanten en lopen ook de (potentiële) kalkgraslanden gevaar.

Na het verwijderen van de bramen worden de gaten in de graften en hagen opnieuw beplant met autochtone struiken.

Dank!

Voor het verwijderen van de bramen, de aanleg van de stapelmuur, de broedstoof, het ontwikkelen van het kalkrijke grasland en voor de aanplant van de nieuwe fruitbomen, heggen en graft waren aanvankelijk helaas niet genoeg financiële middelen beschikbaar. De gulle donatie van Stichting De Harpij zetten we daarom hier graag voor in, om zo het unieke gebied in Wahlwiller te vervolmaken.

Wij danken Stichting De Harpij dan ook voor de gift!

Broedstoof voor het vliegend hert

Geelbuikvuurpad

Een graft in Wahlwiller met bramen

Vogelgriep Hoe Diergaarde Blijdorp hiermee omgaat

door: Marieke van Reeuwijk
foto's door de auteur, tenzij anders vermeld

Diergaarde Blijdorp heeft besloten de vogels van de eigen collectie te vaccineren tegen vogelgriep. Daarnaast zijn verblijven aangepast om te voorkomen dat vogels en bezoekers direct met elkaar in contact komen en zo het virus kunnen overdragen.

Vogelgriep in Nederland

Vogelgriep is een door een virus veroorzaakte ziekte waar alle dierentuinen in Nederland en België mee worden geconfronteerd. Het is een virus dat hoogstwaarschijnlijk met pieken en dalen altijd aanwezig zal blijven in onze landen. Het vogelgriepvirus verspreidt zich vooral via wilde vogels die van de ene naar de andere plek trekken. Nederland is een belangrijk knooppunt voor trekvogels. Bijna alle trekvogels maken een (tussen)stop in Nederland of trekken eroverheen. Dat gaat elk jaar om honderden miljoenen vogels.

De eerste grote uitbraak van vogelgriep in Nederland vond plaats in 2003, maar sinds 2021 kampt Europa met de grootste vogelgriep-epidemie ooit. Er was altijd een piek in de winter, maar sinds 2022 zijn er voor het eerst het jaarrond wilde vogels met vogelgriep aangetroffen. Ook in 2023 en 2024 zijn er weer veel gevallen van vogelgriep in ons land gemeld.

Maar wat is vogelgriep nu eigenlijk?

Vogelgriep (aviaire influenza) is een besmettelijke virusziekte die vooral bij vogels voorkomt. Vogelsoorten die gevoelig zijn voor vogelgriep zijn watervogels, waadvogels, hoenderachtigen, loopvogels en spreeuwen. Dit betekent niet dat andere soorten niet besmet kunnen raken. Vogelgriep is een zoönose en kan dus ook van dier op mens worden overgedragen, maar de

kans dat mensen besmet raken is klein. Er zijn verschillende varianten van vogelgriep bekend. Zo heb je laag-pathogene varianten en hoog-pathogene varianten.

Laag-pathogene variant

Bij deze variant zijn de ziekteverschijnselen meestal niet zo ernstig. Ook is het virus minder besmettelijk voor vogels. Van een laag-pathogene variant worden vogels vaak niet of maar een beetje ziek. Deze variant kan muteren naar een ziekmakender hoog-pathogene variant, vooral wanneer er veel vogels op een kleine oppervlakte dicht op elkaar leven.

Hoog-pathogene variant

Deze variant is erg besmettelijk en veel schadelijker. Na infectie met dit virus worden vogels snel ziek en deze variant is vaak dodelijk.

Vogels kunnen op verschillende manieren vogelgriep oplopen. Dit kan bijvoorbeeld via direct of indirect contact met besmette (wilde) vogels. Vogels verspreiden het virus via hun ontlasting, de luchtwegen of oogvocht. Daarnaast kan het virus zich ook verspreiden via besmet materiaal zoals transportkisten en mensen die via hun schoenen of kleding in contact zijn geweest met het virus. Het virus kan zich zelfs via stof in de lucht verspreiden.

Symptomen die kunnen wijzen op vogelgriep zijn algehele sloomheid, luchtwegproblemen, diarree en verminderde eetlust. Vogels in een vergevorderd ziektestadium vallen op doordat ze ongecontroleerde bewegingen maken, zoals knikken met de kop of rondjes draaien en plotseling sterven.

Hoe gaan wij als dierentuin(en) om met vogelgriep?

Vogelgriep is in Nederland een meldingsplichtige ziekte en als er veel besmettingen zijn besluit de overheid in de meeste gevallen een ophok- en afschermplicht in te voeren om verdere verspreiding zo veel mogelijk te voorkomen. Deze maatregelen gelden niet alleen voor pluimveebedrijven, maar ook voor kinderboerderijen, dierentuinen en particuliere vogelhouders. In Blijdorp betekent dit dat alle (doorloop)voliëres, waar de bezoekers in

contact kunnen komen met onze vogels, worden afgesloten. In 2006 tot en met 2008 heeft Blijdorp de vogels al eens gevaccineerd tegen vogelgriep. Na drie jaar zijn we daar toen mee gestopt, omdat er nog maar sporadisch meldingen van besmette vogels in Nederland binnenkwamen. Hiermee werd de kans dat onze vogels besmet zouden raken een stuk kleiner. Helaas heerst er op dit moment weer zoveel vogelgriep in ons land dat we hebben besloten om onze vogels hier weer tegen te beschermen. In het voorjaar van 2024 zijn we dan ook begonnen met het vaccineren van onze vogels. Daarnaast zijn we anders gaan kijken naar het ontwerpen van nieuwe voliëres en zijn sommige bestaande voliëres zodanig aangepast dat de vogels goed zichtbaar blijven voor onze bezoekers, maar vogels en bezoekers niet meer in direct contact met elkaar kunnen komen.

Vaccineren van de collectie

We hebben besloten om alleen de vogels waarvan we zeker weten dat ze in Blijdorp zullen blijven te gaan vaccineren. Sommige landen of andere diertuinen weigeren namelijk om gevaccineerde vogels te ontvangen. Dit, omdat het lastig te bewijzen is of de vogel gevaccineerd is of ooit besmet is geraakt met het virus. We willen graag vogels met andere diertuinen kunnen blijven uitwisselen en ons hoofddoel is om onze eigen collectie tegen het virus te beschermen. Je mag je vogels alleen niet zomaar vaccineren. Hier zijn bepaalde voorwaarden aan verbonden. Allereerst moet je bij het ministerie een ontheffing aanvragen om te mogen vaccineren. Een van de andere voorwaarden die het ministerie stelt is dat je een bepaald percentage gevaccineerde dode vogels uit je collectie opstuurt naar Wageningen Bioveterinary Research of de Gezondheidsdienst voor dieren om vast te stellen of ze aan vogelgriep gestorven zijn. Deze onderzoeken zijn erg duur en moet de diertuin zelf financieren. Voor sommige diertuinen is dit financieel niet haalbaar en zij maken daarom de afweging om niet te vaccineren.

Risico's

Het jaarlijks vangen van de volledige vogelcollectie brengt natuurlijk ook wel risico's met zich mee en is best een hele opgave. In Blijdorp vaccineren we onze vogels met Nobilis H5N2 van MSD. Dit is in Nederland het enige geregistreerde vaccin tegen vogelgriep. In het verleden hebben we onze vogels

Administratie

ook met dit vaccin gevaccineerd en geen bijwerkingen gezien. Daarnaast blijkt dit vaccin ook tegen de nieuwe variant aardig te beschermen. Het vaccin is alleen in grote flessen aan te schaffen en bij opening 48 uur houdbaar. Dus de grote opgave voor ons is om alle vogels in twee dagen tijd te vaccineren. Bij een eerste vaccinatie moet de vaccinatie na vier weken worden herhaald met een booster en het jaar erop hoeven de vogels nog maar één keer gevaccineerd te worden.

In het voorjaar van 2024 waren we als team nog een beetje zoekende. Hoe pak je een dergelijke grote operatie nu goed aan? Tijdens deze vaccinatieronde zijn we helaas enkele vogels verloren, voornamelijk door stress bij het vangen.

Vaccineren in het najaar

Het is de bedoeling om onze vogels jaarlijks in het najaar te vaccineren. Omdat we in 2024 in de opstartfase zaten, hebben we in dat jaar onze vogels drie keer gevaccineerd: twee keer in het voorjaar, namelijk de eerste enting toen het vaccin beschikbaar kwam en hierna vier weken later de booster, en een keer in het najaar. We willen onze vogels elk jaar het liefst in het najaar enten en hebben daarom de jaarlijkse herhaalenting al in het najaar gedaan, in plaats van het voorjaar van 2025. Vanaf nu zullen we onze vogels dus elk najaar vangen voor de jaarlijkse booster.

In het najaar van 2024 waren we nog beter voorbereid en hebben we geleerd van de dingen die eerder in het jaar minder goed

Een van de pelikanen krijgt een enting

verliepen. We werkten met twee teams en er waren drie dierenartsen aanwezig voor het vaccineren. We waren beter op elkaar ingespeeld en alles verliep heel soepel en snel. Dit heeft er dan ook voor gezorgd dat we deze ronde geen enkele vogel hebben verloren.

We mogen als team trots zijn op onszelf en hopen dat de vogelgriep epidemie zal afzwakken. Want ondanks dat onze vogels nu beschermd zijn, moeten wij net zoals alle andere dierentuinen blijven voldoen aan de landelijke afschermplicht van de overheid.

Ook jouw kennis delen?

Schrijf een artikel voor De Harpij!

redactie@deharpjij.com

Kweken met de verschrikkelijke pijlgifkikker

door: Team Reptielen, Zoo Antwerpen
foto's van de auteurs

Dit jaar is het in Zoo Antwerpen voor het eerst gelukt te kweken met de verschrikkelijke pijlgifkikker *Phyllobates terribilis*.

Gifkickers

Het geslacht *Phyllobates* bevat momenteel vijf soorten. Alle soorten leven in een gebied tussen Costa Rica en de regenwouden van Colombia. Door recente vondsten en beschrijvingen kan het zijn dat dit aantal nog toeneemt. In het verleden waren er onder dit geslacht ook nog andere soorten gifkickers ondergebracht, maar die vallen nu onder de geslachten *Ameerega*, *Epipedobates* en *Allobates*.

De verschrikkelijke pijlgifkikker heeft zijn naam te danken aan het feit dat hij eigenaar is van batrachotoxine, een sterke neurotoxine. Batrachotoxine is een natuurlijk gif dat gevonden wordt bij kikkers, kevers en vogels. Het is één van de meest dodelijke neurotoxines en wordt gebruikt als afweermechanisme. Dit gif wordt, net als het gif van de *P. bicolor* en de *P. aurotaenia*, door de Embera- en Eperara-stammen, de inheemse bevolking van West-Colombia, gebruikt als gif op hun pijlpunten. Neurotoxine beïnvloedt het zenuwstelsel doordat het schade toebrengt aan het centrale zenuwstelsel. In het midden van de negentiende eeuw kreeg ook de biomedische wereld interesse in giftige kikkers en de daarbij behorende neurotoxinen. Het zijn namelijk complexe eiwitten die helpen overactieve spieren te ontspannen, zoals in botox.

De batrachotoxine (die we ook vinden in de vleugels van de pitohui vogel in Nieuw-Guinea) halen de kikkers uit de kevers die zij eten. De stof wordt opgeslagen in de huid van de kikker.

Volwassen kikkers

De kikker maakt dit gif dus niet zelf aan. Andere gifkickers kunnen wel zelf giftige chemische verbindingen maken.

Beschrijving

De verschrikkelijke pijlgifkikker is een vrij kleine kikker, mannetjes worden zo'n 45 mm en vrouwtjes 47 mm groot. De huid op de rugzijde is glad en er zijn diverse kleurvormen; geel, oranje en mint, naargelang de regio.

Vrij uniek is dat de jonge kikkers niet meteen op hun ouders lijken. Zij zijn donkerbruin tot zwart met een gele streeptekening, gaande van hun neus, over de ogen tot aan de achterpoten. Naarmate de kikkers groeien, wordt de gele tekening breder tot de kikker bijna helemaal egaal van kleur is. Enkel de keel en de poten hebben nog donkere tinten. Dit alles binnen een tijdspanne van vier tot vijf maanden.

Verspreiding

In de natuur leeft deze soort in een laagland-gebied (regenwoud) ten westen van de Cordillera Occidental, tussen La Brea en Boca Yurumangui en ook een stuk noordelijker. Dit gebied ligt tussen de 100 en 200 meter boven de zeespiegel. Het heeft een zeer hoge luchtvochtigheid.

Huisvesting

De kikkers in de Antwerpse Zoo worden momenteel als koppel gehouden, maar kunnen ook in een groep samenleven. Ze delen hun verblijf met een tiental driekleurige gifkikkers *Epipedobates anthonyi*.

Het paludarium is hoog en voorzien van kienhout, levend mos en bromelia's. Op diverse tijden wordt het bevochtigd met zowel een mistsysteem als een vernevelingssysteem, dat een soort van regen nabootst.

Dieet

De gif- en pijlgifkikkers krijgen bij ons een gevarieerd dieet bestaande uit kleine en grote fruitvliegen, bonenkevers, erwtenluizen en stofkrekels. De dieren worden driemaal in de week gevoederd. De prooidieren worden verrijkt met Dendrocare van Amvirep.

De larven van *Phyllobates* zijn herbivoor en detrivoor (afvaleter). Ze eten plantaardig materiaal en de daarop aanwezige micro-organismen. De algen die op de planten groeien zijn een natuurlijke aanvulling op het dieet. De larven worden bij ons opgekweekt met versnipperde algenvlokken, korrels van Quappo (Lucky Reptile) en Microdust Food van Terra Fauna.

Kweek

Lange tijd hebben we gedacht dat de aanwezigheid van de, wat betreft gedrag en geluid, iets te drukke driekleurige gifkikkers de kweek met de verschrikkelijke pijlgifkikker belemmerde, maar uiteindelijk bleek dat deze laatste zich pas rond de leeftijd van vijf jaar begint voort te planten. We hebben de kikkers een petrischaaltje met plastic huisje ter beschikking gesteld om de

Inrichting van het paludarium

eieren in te leggen. Als de eieren gelegd en bevrucht zijn worden ze weggenomen om ze beter te kunnen controleren. De uitgekomen larven worden dan samen in een ruime waterbak gezet met wat bladeren en planten.

Vroeger lieten we, bij de kweek met andere gifkikkers, elke larve apart opgroeien en werd het water dagelijks verversd. Maar nadat we merkten dat larven die in het verblijf van de ouders zelf uitgroeiden groter en steviger waren, gingen we een alternatief zoeken. In de natuur, waar de larven uitgroeien in bijvoorbeeld bromelia's, zien we dat het water daar ook niet echt kraakhelder is. Dus nu laten we ook plantenresten en wat etensresten liggen en verversen we maar af en toe een gedeelte van het water. We merken dat onze jongen nu groter en sterker zijn.

Onze verschrikkelijke pijlgifkikkers werden geboren op 25 juli 2016 in de Zoo van Halle in

Bak met blad en planten voor de larven

Kikkervisje

Opkweekbakken

Jonge verschrikkelijke pijlgifkikkers

Duitsland. Begin april 2022 kwamen ze bij ons terecht. Ons eerste legsel noteerden we op 27 augustus 2024, met zeven eieren.

Een tweede legsel volgde op 31 augustus met negen eieren maar dit legsel had jammer genoeg geen bevruchte eieren.

Na tien dagen, op 6 september zagen we de ontwikkelde larven uit het ei breken. Eén larve stierf vroegtijdig af. Zes larven ontwikkelden zich verder. Op 4 december was de metamorfose van de eerste jonge kikker een feit. Twee andere volgden al snel op 11 en 12 december.

De vierde kikker kwam met kerst uit zijn metamorfose en ook de laatste twee larven zijn op het moment van schrijven volledig in hun kikkergedaante. Deze laatste twee kregen gedurende het uitgroeien af en toe blaasjes waarvan we de oorzaak niet kennen. Zij werden apart gehouden en groeiden dus langzamer.

Ten slotte

Voor de eerste keer hebben we dit jaar niet alleen met de verschrikkelijke pijlgifkikker, maar ook met veel verschillende andere soorten of variëteiten gifkikkers gekweekt. Door de aanpassing van onze verblijven met levend mos en een soort biobodem hoeven we minder vaak schoon te maken en storen we de kikkers dus minder vaak. Ook de opkweek is verder aangepast, we brengen de dikkopjes niet meer individueel groot, maar in kleine groepen en in aquaria met planten, algen en herfstblad. Hierdoor heeft de kweek van 2024 een flinke boost gekregen.

Kweekresultaten van 2024

<i>Dendrobates leucomelas</i>	6
<i>Dendrobates tinctorius</i>	16
(diverse varianten: blauwpoot, La Fumé, grijspoot)	
<i>Epipedobates anthonyi</i>	83
<i>Bombina orientalis</i>	26
<i>Phyllobates terribilis</i>	4
<i>Trachycephalus resinifictrix</i>	1
Totaal aantal kikkers	136

LARGE MAMMAL (PACHYDERM) BAR

Nieuw in ons assortiment

- Geschikt voor dikhuiden zoals bijvoorbeeld olifanten, neushoorns (geen zwarte neushoorns) en nijlpaarden
- Een geconcentreerde reep waarmee individueel gevoerd kan worden
- Gebalanceerde combinatie van vitamines en mineralen ter aanvulling van het ruw voer
- Gegarandeerd de juiste hoeveelheid door nauwkeurige dosering

KIEZEBRINK
FOCUS ON FOOD

Info@kiezebrink.eu

www.kiezebrink.eu

De warmwaterlelie, een impactsoort op stoom!

door: Louwerens-Jan Nederlof, Diergaarde Blijdorp
foto's: Rob Doolaard

Met het publiceren van het Masterplan 2050 met de missie en visie van Diergaarde Blijdorp is een lijst verschenen met een tiental zogenaamde 'impactsoorten' die speciale aandacht verdienen op het gebied van bescherming en fokprogramma's. De lijst bestaat voor een groot deel uit gewervelde dieren, maar als enige uitzondering is een plant vermeld, de warmwaterlelie uit Rwanda. Blijdorp draagt met een experimentele kweekopstelling bij aan het behoud van deze soort.

Een buitenbeentje

De warmwaterlelie *Nymphaea thermarum* is sinds 2019 in de collectie. Het bijzondere van deze soort is dat de soort sinds 2008 officieel is aangemerkt als 'Uitgestorven in het Wild'. Alleen enkele botanische tuinen buiten Rwanda hadden de soort nog in de collectie en kweekten daar (*ex-situ*) mondjesmaat mee. De soort kreeg binnen de 'grote botanische tuinen' pas echt een opleving toen ook Kew Gardens de soort in 2010 onder de aandacht bracht en het lukte om meerdere exemplaren te kweken die ook konden worden verdeeld onder andere botanische tuinen.

De warmwaterlelie kwam uitsluitend voor in de buurt van enkele thermische bronnen in een beperkt toegankelijk gebied. Het verdwijnen en verleggen van de bronnen veroorzaakte het verdwijnen van de laatste groeiplaatsen.

Met zijn kleine formaat blaadjes en bloemen is hij binnen de waterleliefamilie een echt buitenbeentje, ook vanwege het feit dat de plant meer een moerasplant is dan een echte waterplant, zoals zijn familieleden. Kortom, de enkele botanische tuinen (ongeveer 23) die deze warmwaterlelie hadden, konden een educatief verhaal kwijt over het verdwijnen en uitsterven van soorten in het wild en de rol die zij hadden

Elk bakje zaailingen wordt apart gelabeld

om deze soort te behouden. Maar daar bleef het eigenlijk bij.

Het juiste recept vinden

Via de Hortus Botanicus Leiden kreeg Blijdorp in 2019 een aantal zaden van deze waterlelie. Het lukte om van de zaden redelijk wat volwassen planten te kweken, maar in de jaren daarna ging dat steeds minder goed. Ook in Leiden vielen de kweekresultaten steeds wat tegen. De planten produceerden veel zaden, die ook goed kiemden, maar uitgroeien tot volwassen planten van een volgende generatie lukte niet meer.

Blijdorp besloot eind 2023 dat het tijd werd om zogenaamde 'best practice guidelines' te gaan schrijven. Dit is een soort receptenboek

dat alle informatie (successen en mislukte kweekpogingen) van alle bekende tuinen zou bundelen en waaruit conclusies konden worden getrokken om met 'het juiste recept' veel meer plantjes te kweken en de populatie *ex-situ* te versterken. Besloten werd om sponsoring te vinden voor een ruimte op de kwekerij van de botanische afdeling waarin we met flexibele opstellingen van waterstanden, temperaturen en verlichting beter onderzoek konden doen

Zaailingen en volwassen plant

naar de ecologie en biologische eigenschappen van de plant. De experimenten zullen dit jaar nog verder worden uitgebreid en later in de 'best practice guidelines' worden vastgelegd. Die zullen in 2026 geüpdatet verschijnen.

Met de uitbreiding van vier kweekbakken kunnen veel meer planten langere tijd worden bestudeerd en ook in waterpartijen voor de schermen (zoals de Victoriaserre na de renovatie) aan het publiek worden getoond.

Zaailingen van de lelie zijn erg klein

Zaak is nu om de genetische variatie te vergroten en materiaal uit te wisselen met tuinen die (nog wel) succesvol kweken.

Ervaringen uitwisselen, recepten vastleggen, voorkomen dat een bijna uitgestorven plantensoort toch nog door onze vingers glipt! Dat gaat het doel zijn de komende jaren.

Veldwerk in Rwanda

In november 2023 verscheen er een persbericht van het National Herbarium of Rwanda (NHR). Botanici hadden groeiplaatsen gevonden van de uitgestorven gewaande warmwaterlelie! Fantastisch nieuws, wekenlange zoektochten hadden iets opgeleverd. Het nieuws werd gedeeld met andere botanische tuinen. Vrijwel direct hebben we contact opgenomen met het team ter plaatse. Omdat de soort nog maar een paar weken daarvoor tot impactsoort was bestempeld binnen Blijdorp, kon de

Diergaarde niet anders dan er aan bijdragen dat de soort ook in Rwanda veilig werd gesteld. Er werden zeer snel goede contacten gelegd en (als enige Westerse botanische tuin buiten Rwanda!) hebben wij een financiële bijdrage kunnen leveren aan het veldwerk dat nodig was om de laatste groeiplaatsen te vinden en de planten te analyseren. Om beschermingsmaatregelen goed uit te werken is het belangrijk dat de soort een andere status gaat krijgen binnen de reglementen van de IUCN; van 'Uitgestorven in het Wild' naar 'Kritiek Bedreigd'. Om dit voor elkaar te krijgen is samenwerking met instanties in Rwanda en de andere botanische tuinen van het grootste belang. Blijdorp staat aan de wieg van die ontwikkelingen en heeft inmiddels nauwe banden met het NHR, ook voor de langere termijn en wellicht in de toekomst ook voor andere bedreigde soorten uit dit unieke gebied.

Toekomstbestendig

Om een soort te beschermen en voor uitsterven te behoeden is het zaak dat de populaties van de warmwaterlelie, zowel in Rwanda als in de botanische tuinen verspreid over de wereld, op een goede manier (genetisch) worden beheerd en er maatregelen worden getroffen om de leefgebieden te beschermen. Diergaarde Blijdorp kan met een relatief kleine kweekopstelling dat verschil maken, waarmee de warmwaterlelies niet meer als exclusief wordt gezien, als ware het een levend museumstuk, maar als een bewijs dat bedreigde plantensoorten technisch gezien niet meer hoeven uit te sterven. Vanaf nu kan de warmwaterlelie een heel andere rol worden toebedeeld.

De Vrienden van Blijdorp hebben besloten dit kleine, maar zeer effectieve project te steunen met een bijdrage van € 5000. De ontwikkelingen rondom de warmwaterlelie gaan snel en liggen figuurlijk goed op stoom.

ZOOPARC
OVERLOON
25 JAAR

DIERENTUIN VAN DE TOEKOMST

Ga naar deharpj.com voor meer informatie én om je aan te melden.

Kosten dagprogramma: €35,-

Kosten avondprogramma: €25,-

Inschrijven is mogelijk van 15 april t/m 15 augustus.

Tot 15 juni profiteer je van €10,- korting!

Harpj congres donderdag 4 september 2025

Verslag van het 8ste ICZ-congres in Nieuw-Zeeland

Wellington Zoo, 10-14 februari 2025

door: Sara Cornelis-Vogelsangs, Eindhoven Zoo
foto's van de auteur

Na het vorige International Congres of Zookeepers, dat werd gehouden in Barcelona, was het na drie jaar weer tijd voor de volgende editie. Dit keer was het voor ons wat verder reizen, namelijk naar Wellington in Nieuw-Zeeland! Vanuit Eindhoven Zoo bezocht ik het congres samen met collega Egbert-Jan Plas.

Dag 1: Welkom in Nieuw Zeeland!

Op maandagochtend 10 februari bezochten we eerst het Te Papa Tongarewa museum of New Zealand, in het centrum van de stad. Hier leerden we over de geschiedenis, cultuur en natuur van de twee prachtige eilanden waar Nieuw-Zeeland uit bestaat.

Om 15.00 uur werden we verwacht voor de registratie van het congres in Wellington Zoo. Bij de registratie ontvingen we een shirt, naambadge en een koeltasje met daarin een glazen drinkbeker en een pin. De eerste souvenirs waren dus al binnen! We hadden die middag vrij om de dierentuin te bezoeken, leuk! Mooi om te zien dat er diverse inheemse soorten een plek hebben in de Zoo en er ook ruim aandacht wordt geschonken aan de conservatie van bedreigde soorten. Hierover later meer.

Om 18.00 uur gingen we naar het Wild Theatre voor een warm welkom. In dit openluchttheater werden we toegesproken door de directeur van Wellington Zoo en het bestuur van het ICZ. Daarna kregen we een prachtige Kapa Haka, een traditionele dansvoorstelling, te zien, die een verpletterende indruk achterliet. Ook werden we uitgenodigd om onze toekomstwens

te delen met de 'Pounamu', een steen die voor de Maori erg belangrijk is.

Hierna vond de 'icebreaker' plaats in Kamala's, een horecagedeelte in het park in de voormalige olifantenstal. Kamala was de laatste olifant die gehuisvest werd in Wellington Zoo. Er waren hapjes en drankjes en we kregen ook de bingokaart uitgereikt, die al bekend was van het Harpij-congres 2023 in GaiaZoo. De bedoeling was dat je alle vakjes van de bingokaart kon aankruisen, bijvoorbeeld "Wie bezoekt voor het eerst een ICZ-congres?" Of "Wie werkt er met kea's?" Dit maakte dat iedereen enthousiast ging rondlopen en met elkaar in gesprek kwam, een goed plan voor deze eerste dag!

Welkomstwoord door de voorzitter van het ICZ

Dag 2: Lezingen

Op dinsdagochtend werden we tussen 8.00 uur en 8.45 uur ontvangen met koffie of thee in het Harbourside Function Centre. Na een welkomstwoord van het ICZ-bestuur en de directie van Wellington Zoo begon een lange reeks lezingen. Er waren veel uiteenlopende onderwerpen en het was fantastisch om te zien hoe gepassioneerd ieder over zijn eigen vak kan vertellen.

Er werd verteld over gedragsonderzoeken, dieetaanpassingen, uitgebreide verslagen van het drogen en conserveren van browse, *in-* en *ex-situ* fokprogramma's en nog veel meer. Wat ons het meeste is bijgebleven zijn toch wel de conservatieprojecten die door de diervverzorgers, zowel in hun dierentuin als daarbuiten, in het oorspronkelijke leefgebied van de diersoorten, worden gedaan. Hoe mooi is het, als je naast de verzorging van de 'normale' dierentuindieren, ook kunt zorgen voor een soort die in je eigen land in het wild wordt bedreigd? En dat door jouw inzet de populatie in gevangenschap weer groeit en daardoor de soort beschermd wordt en uiteindelijk door deze inzet zelfs in het wild weer in aantal toeneemt! Dat is waar we als diervverzorger toch eigenlijk allemaal voor willen staan. Deze inspirerende verhalen zijn blijven hangen en dagen uit om daar ook zelf mee aan de slag te gaan.

Dag 3: Nog meer lezingen en workshops

Woensdag begon de dag weer vroeg. Er werd geopend met een lezing over de 'return of the kiwi', het nationale symbool van Nieuw-Zeeland. In het museum hadden we al geleerd dat veel van de oorspronkelijke diersoorten in Nieuw-Zeeland zijn uitgestorven of ernstig worden bedreigd door plaagdieren. Bij plaagdier denken wijzelf aan ratten, muizen, kauwen of wellicht vossen. Allemaal dieren waar wij zelf last van hebben, maar die van oorsprong wel in het Europese wild voorkomen. Voor Nieuw-Zeeland werkt dit anders; van oorsprong komen er geen roofdieren of grote zoogdieren voor. Alle dieren die er nu in het wild voorkomen en een bedreig-

ging vormen voor de oorspronkelijke soorten, zijn ingevoerd vanuit andere delen van de wereld. Dit zijn onder andere diverse hertensoorten, opossums, marterachtigen, ratten, konijnen en wallaby's. Sommige soorten werden ingevoerd als grazers, andere om de immigranten zich 'thuis' te laten voelen, met alle gevolgen van dien. Goed te zien dat net als een aantal andere oorspronkelijke soorten, ook de kiwi zijn comeback maakt, mede dankzij de hulp van de dierentuinen.

Om 12.45 uur kregen we een lunchpakketje dat we mee mochten nemen in de bus, waarmee we naar de dierentuin werden gebracht. Hier kon je deelnemen aan een workshop of rondleiding achter de schermen naar keuze. Ik volgde die dag een workshop die verzorgd werd door Faunatech, een bedrijf dat geluidsofname-apparatuur ontwikkelt om soorten in en om de dierentuin te herkennen. Zo kan onderzoek gedaan worden naar bijvoorbeeld het aantal verschillende diersoorten in de omgeving, maar ook naar hun activiteiten overdag en 's nachts, een bruikbare tool! Om 16.30 uur kwam iedereen weer bij elkaar in Kamala's voor de 'silent auction', waarbij weer hapjes en drankjes werden geserveerd. Een mooie gelegenheid om na te praten en te netwerken en ondertussen te bieden op al het moois dat alle deelnemers hadden meegebracht uit hun eigen dierentuin.

Dag 4: Achter de schermen

Donderdag stond weer in het teken van lezingen en workshops en 'behind the scene tours' na de

Workshop

lunch. Ik koos voor een bezoek aan de reptielen van Wellington Zoo, wat me de kans gaf om te gaan kijken bij het verblijf van de tuatara's *Sphenodon punctatus*. Deze brughagedis wordt bedreigd, daarom is er een biotoop voor ze ontwikkeld in de dierentuin waar ze worden opgevangen en waar ze worden gekweekt. Prachtig om te zien hoe ze zo een klein stukje 'wild' precies hebben nagebouwd en de tuatara's zich zo goed thuis voelen dat er goede resultaten worden geboekt. Ook hier was het genieten van het enthousiasme van de dierverzorgers, hoe ze konden vertellen over hoe alles in zijn werk ging. Ook het quarantainegedeelte, waar het 'recovery programme' van de whitaker-skink *Oligosoma whitakeri* plaatsvindt, maakte indruk.

Om 16.30 uur werden we weer teruggebracht naar de Harboursite, waar ieder even zijn eigen weg ging voordat het galadiner zou starten. Dit vond die avond plaats in een grote eetzaal. We werden voorzien van een heerlijk vegetarisch diner en er vond een veiling plaats met een echte veilingmeester. De veiling duurde lang en er werd door de wat rijkere deelnemers heel veel geld uitgegeven!

Dag 5: De laatste congresdag

Vrijdag 14 februari, de laatste congresdag. Deze startte een uurtje later, wat voor sommigen een aangename beleving was. Nog een aantal boeiende lezingen, maar vooral ook veel tijd

Nederlandse deelnemers

Posterwand

voor netwerken en het bekijken en bespreken van de posters. Ook onze poster hing aan de wand en we namen de tijd om vragen te beantwoorden over ons onderwerp en ook de andere posters te bestuderen. Wij hadden een poster gemaakt over een Aziatische olifantenkalf dat zijn stootand tot aan de pulpaholte afbrak en de behandeling daarvan.

Omdat een aantal lezingen uitviel sloot het programma wat eerder op de middag, iets na 15.00 uur. Er werd nog nageborreld, er werden groepsfoto's gemaakt en contacten uitgewisseld. We kijken weer terug op een geweldige, inspirerende week!

Met alle verhalen van het congres in ons achterhoofd keken we daarna, tijdens een roadtrip over het Zuidereiland, met onze eigen ogen naar wat conservatie kan bereiken, nadat de natuur is bedreigd door de mens en hun 'plaaagdieren'.

Het congres in Wellington Zoo werd bezocht door 135 deelnemers uit dertien verschillende landen, waaronder tien Nederlanders. Het volgende ICZ-Congres zal worden gehouden in Mexico, naar verwachting in oktober 2028.

Nieuws uit Nederlandse en Belgische dierentuinen

Nieuwe dieren

De fokman van de ringstaartmaki's *Lemur catta* heeft dit paar seizoenen niet stilgezeten. Twee vrouwen hebben jongen gekregen. Een van de vrouwen kreeg een tweeling en daarmee bestaat de groep nu uit 20 dieren. Daarnaast zijn in het Madagaskargebied ook de nieuwe rode vari's *Varecia rubra* naar buiten geweest. Dit is allemaal goed gegaan.

Vanuit de dierentuin in Pilsen in Tsjechië is een nieuwe roodbuikmaki-man *Eulemur rubriventer* gearriveerd als gezelschap voor het al aanwezige vrouwtje.

Niet alleen bij de ringstaartmaki's maar ook bij de keizer-tamarins *Saguinus imperator* is een tweeling geboren. En er is een luiaard *Choloepus didactylus* geboren. Dit leek heel goed te gaan, maar helaas is het jong plotseling overleden.

Berberapen

Er zijn twee jonge berberapen *Macaca sylvanus* vanuit Erfurt in Duitsland naar Apenheul gekomen om geleidelijk aan het stokje over te nemen van de huidige leider en daarmee ook voor nageslacht te zorgen. Het zijn twee broers en samen met hen zijn er ook 1.1 berberapen uit Dierenpark Amersfoort teruggekomen naar Apenheul.

Op Apenheul leven twee familiegroepen. De introductie heeft eerst plaatsgevonden met de familiegroep die het hoogst in de rangorde is. Dit gebeurde in een verblijf achter de schermen. Nadat dit stabiel leek, is de groep losgelaten in het gebied om daar kennis te maken met de andere familiegroep. Het zal jullie vast niet ontgaan zijn dat dit maar van korte duur was; drie van de vier

Ringstaartmaki met tweeling [foto Eline Verwoer]

nieuwe berberapen wisten uit het gebied te ontsnappen! Dankzij de inzet van collega's en de hulpdiensten (politie en brandweer) zijn de dieren 's avonds weer terug in hun verblijf achter de schermen geplaatst, waar ze zullen verblijven tot er een oplossing is gevonden.

Capibara's

Er zijn twee mannetjes capibara *Hydrochaeris hydrochaeris* vertrokken naar twee verschillende dierentuinen, de een ging naar Zoo Punta in Italië en de andere naar Zoo Planckendael. Het fokkoppel leeft nu nog met drie dochters op Apenheul, samen met de Colombiaanse slingerapen *Ateles fusciceps rufiventris*.

Vernieuwd

Ieder jaar worden er diverse klimstructuren vervangen of opgeknapt. Dit jaar is dat grootschalig gedaan bij de leeuwenstaartmakaken *Macaca silenus*. Hun eiland heeft meer voersystemen en schuilmogelijkheden gekregen. Daarnaast is er ook flink gesnoeid, voor meer ruimte voor dier en verzorger. Na het opknappen en herinrichten konden de makaken hun eiland weer verkennen. Ze leken erg enthousiast! Dit was niet alleen zichtbaar in hun activiteit op het eiland, maar ze waren ook vocaal flink aanwezig.

Op de plek waar de volière van de kaalkopibissen *Geronticus eremita* stond is een mooi pleint gecreëerd.

Verder wordt er gewerkt aan een nieuw avonturenpad langs het gorilla-eiland.

Even iets anders

Apeldoorn was op 12 en 13 maart het strijdtoneel voor de Nederlandse Kampioenschappen Dierverzorging. Negen finalisten van MBO-scholen uit heel Nederland streden om deze titel. Het evenement werd georganiseerd door het Zone college, in samenwerking met World Skills Netherlands. In Apenheul verzorgde iedere student een voederpresentatie bij de gorilla's, maakten ze verrijking voor de loslopende apen en schreven ze een trainingsplan voor bonobo's. De studenten hoorden pas op de dag zelf welke opdrachten zij moesten uitvoeren.

ARTIS

Nieuwe diersoorten

Er zijn nieuwe diersoorten te zien in het Reptielenhuis, namelijk de borneo-oorkikker *Polypedates ottilophus*, de neushoornrattenslang *Gonyosoma boulengeri* en de Jamaicaanse boa *Chilabothrus subflavus*. De boa's zijn te vinden in het terrarium waar

eerder de netpython *Malayopython reticulatus* gehuisvest was.

Kleine zoogdieren

In het Kleine-Zoogdierenhuis is een nieuwe bewoner te zien. In een van de kasverblijven wordt namelijk een jonge ringstaartmaki *Lemur catta* in de groep geïntroduceerd. Dit dier is naar Artis gekomen vanuit Stichting AAP Primadomus in Spanje, waar het terecht kwam nadat het in beslag was genomen. Verder zijn er in het Kleine-Zoogdierenhuis twee slurfspitsmuizen *Macrosclides proboscideus* geboren.

Jaguar

In de vorige Harpij schreven wij over de geboorte van onze jonge jaguar *Panthera onca*. Het jong heeft in december een check-up gehad, waarbij hij is gevaccineerd, ontwormt, gechipt en gesekst. Hieruit is gebleken dat het een mannetje is.

Vertrokken

Onze groep dianameerkatten *Cercopithecus diana* is vertrokken naar Diergaarde Blijdorp. Door geboortes en mogelijke verdere uitbreiding in de toekomst is het verblijf niet langer geschikt voor deze groep. Daarom is besloten de dieren te verplaatsen naar Diergaarde Blijdorp, waar ze een bestaand verblijf specifiek hebben aangepast voor deze soort. Op den duur krijgen wij wel weer dianameerkatten, zij zullen dus niet uit de collectie verdwijnen.

Overleden

Onze oudste vrouwelijke chimpansee *Pan troglodytes* is overleden. De chimpansee was 54 jaar oud en kampte al langer met ouderdomskwalen. De laatste tijd ging haar toestand verder achteruit en trok ze zich steeds verder terug uit de groep. Vanuit het oogpunt van dierenwelzijn was het voor de dierenarts en diervverzorgers duidelijk dat euthanasie de juiste keuze was.

Eind december is onverwachts een vrouwelijke netgiraffe *Giraffa camelopardalis reticulata* overleden. Het gaat hier om de moeder van het veulen dat in augustus 2024 is geboren. Ondanks het wegvallen van de moeder, maakt het jong het momenteel gelukkig goed. Hij eet al een tijdje vast voedsel en komt goed mee met de groep.

Transporten voor het aquarium

Dit hele jaar staan er verschillende vistransporten gepland voor de invulling van het aquarium. Na een behoorlijke voorbereiding was het eindelijk tijd om onze eigen vistransportuitrusting te testen. In de eerste paar maanden van 2025 hebben er al vijf transporten plaatsgevonden. Tijdens deze transporten zijn er ruim 350 vissen binnengekomen, onderverdeeld in 35 verschillende soorten. Enkele soorten waren eerder ook al in de collectie aanwezig zoals de roodstaartmeerval *Phractocephalus hemiliopterus*, spatzalm

Copella arnoldi en keizersvis *Pomacanthus imperator*. Maar er zijn ook nieuwe soorten zoals de blauwgespikkelde pijlstaartrog *Taeniura lymma*, de sakaramy killivis *Pachypanchax sakaramyi* en de steenkruiper *Sewellia lineolata*. Er zullen nog meer soorten binnen gaan komen.

Verhuizing

Begin januari zijn de heremietibissen *Geronticus eremita* verhuisd van de Fazanterie naar de Gierenvolière. Omdat de vogels voor de verhuizing gevangen moesten worden, is er van dit moment ook gebruikgemaakt om de administratie bij te werken en de vogels te meten en te wegen. De vogels moeten eerst wennen aan hun binnenverblijf en we zijn ook nog in afwachting van de afgifte van de laatste vergunningen. We hopen dat ze snel hun vleugels mogen strekken in het buitenverblijf.

Eieren en kuikens

Het broedseizoen is weer van start gegaan. Na de komst van een nieuwe mannelijke Zuidelijke hoornraaf *Bucorvus leadbeateri* in 2024 heeft het vrouwtje eind december voor het eerst weer eieren gelegd. Deze waren helaas onbevruucht, maar ze zit nu weer op een nieuw legsel, dat hopelijk wel bevrucht is. Daarnaast zijn er in het Apenhuis drie konijnvullen *Athene cunicularia* uit het ei gekropen en in het Vogelhuis heeft de argusfazant *Argusianus argus* twee kuikens.

Bij de blauwkeelara's *Ara glaucogularis* zijn er in totaal vier jongen, verdeeld over twee nesten. Wij hebben deze jonge ara's, voor het eerst bij deze soort, na ongeveer 18 tot 20 dagen een vaste voeding omgedaan. We hebben de blauwkeelara's al sinds 2009 in de collectie, maar ze kweekten pas

na een aantal jaren en toen ging het ook niet gelijk vlekkeloos. We hadden toen de prioriteit om ze groot te krijgen en wilden ze zo min mogelijk verstoren. Nu we een aantal keer succesvol hebben gekweekt gaan we een stapje verder en hebben we de vaste voeding om gedaan, wat eigenlijk heel goed en rustig verliep!

Ten slotte hebben we ook eieren bij de valse gieren *Gyps fulvus*. Door het weghalen en wisselen van eieren hebben wij nu vier koppels die zitten te broeden! Een daarvan is een mannenkoppel. Zij hebben van een ander koppel een ei gekregen. Daarna heeft dat andere koppel na ongeveer een maand weer een nieuw ei gelegd en is nu zelf ook weer aan het broeden.

Operatie

Begin januari is de vrouwelijke gewone jaarvogel *Rhyticeros undulatus* door een gespecialiseerde oogarts geopereerd aan staar. Dit gebeurde in Utrecht bij de faculteit Diergeneeskunde, in het bijzijn van een van onze dierenartsen en twee verzorgers. Door het verminderde zicht aan haar linker oog schrok ze soms van de mannelijke jaarvogel. Tijdens de operatie is de oog lens met de troebele inhoud verwijderd. De operatie is goed verlopen en het oog is goed hersteld. Ze kan niet scherp zien met het oog, aangezien de lens eruit gehaald is, maar de verzorgers zien wel dat ze op licht, donker en beweging reageert. Ze zit op het moment van schrijven nog achter de schermen, met de

man in het verblijf naast haar, om goed aan te sterken. We hopen dat ze over een paar weken weer terug kunnen naar hun eigen verblijf in het Vogelhuis.

Tijger- en andere verhuizingen

In de vorige Harpij hebben jullie kunnen lezen dat we druk bezig waren met de voorbereidingen van de verhuizing van de welpen van onze amoertijgers *Panthera tigris altaica*. Inmiddels zijn er 0.2 verhuisd. Eén van de dieren leeft nu in Zoo Zürich en de andere in de dierentuin van Wenen. Vanuit beide tuinen hebben we regelmatige updates ontvangen en beide tijgers doen het goed! De twee broers zullen nog een poosje in AquaZoo blijven. Als alles volgens plan verloopt zal één van beide rond de zomer gaan verhuizen.

Behalve de tijgers hebben ook een aantal andere dieren een nieuwe plek gevonden.

Onze vrouwelijke capibara *Hydrochoerus hydrochaeris* is verhuisd naar Beauval in Frankrijk. We hopen dat we, wanneer jullie dit lezen, twee mannelijke capibara's uit Berlijn ontvangen hebben om het verblijf te vullen.

Een jonge man witgezichtsaki *Pithecia pithecia* is verhuisd naar La Vallée des Signes in Frankrijk, een jonge hinde paterdavidshert *Elaphurus davidianus* leeft nu in Natuurpark Lelystad en 2.0 Aziatische kleinklauwotters verhuisden naar een park in Italië. Onze twee overgebleven kleinklauwotters zijn als koppel aan elkaar geïntroduceerd en tenslotte zijn onze rode panda's *Ailurus fulgens* intern verplaatst naar een nieuw verblijf in het Amoergebied.

Eén van de uitgekomen en nog vermiste gewone wasberen *Procyon lotor* werd teruggevangen en zal na een quarantaineperiode bij AAP weer terugkeren naar de groep in AquaZoo.

Humboldtpinguïns

Vanuit Dierenpark Zie-Zoo ontvingen wij 4.4 humboldtpinguïns *Spheniscus humboldti*. Dit is een mooie aanvulling op onze bestaande groep, waarvan onlangs 3.1 dieren zijn overleden. Drie dieren met een respectabele leeftijd begonnen zichtbaar achteruit te gaan en zodoende hebben we deze laten inslapen. Een dier overleed aan de gevolgen van aspergillose. Twee van de dieren uit Zie-Zoo zijn helaas ook overleden, de rest doet het goed op hun nieuwe plek.

Overig nieuws

Groot was de verrassing toen de diervverzorgers op 22 februari op onze vrouwelijke tweevingerige luiaard *Choloepus didactylus* een jong aantroffen! Aanvanke-

lijk leek dit goed te gaan, tot het jong later in de week bleef verzwakken. Een aantal dagen na de geboorte werd het jong helaas dood aangetroffen. Het moederdier maakt het gelukkig goed.

In hetzelfde verblijf is een 0.1 witgezichtsaki *Pithecia pithecia* geboren, dit dier maakt het dankzij de ervaren moeder goed.

Onder de vogels kregen we ook te maken met een aantal sterfgevallen. Een 1.0 dwergflamingo *Phoeniconaias minor* is overleden en een 1.0 mandarijn-eend *Aix galericulata* is wegens ouderdomskwalen ingeslapen. Een 1.0 raaf *Corvus corax* gebruikte zijn vleugel niet goed meer. Na een controle bleek de vogel een ontsteking in het ellebooggewricht te hebben. Nadat de therapie goed leek aan te slaan werd de vogel teruggezet in de volière. Helaas verbeterde de situatie niet, en werd besloten het dier in te laten slapen. Ten slotte is een 1.0 gewone zeehond *Phoca*

vitulina ziek geworden en overleden. Ondanks intensieve zorg door dierenartsen en dierverzorgers verslechterde zijn toestand steeds meer. Uit sectie bleek dat hij een aangeboren leverafwijking had, wat het ziektebeeld verklaarde.

Renovatie in de Jungle

Eén van de oudste attracties van Bellewaerde is de Jungle Mission, waarbij de bezoekers tijdens een boottocht een aantal Zuid-Amerikaanse diersoorten ontdekken. Maar de jungle en de dierenverblijven waren gedateerd en aan een grondige renovatie toe.

De kooi van de witsnuitneusberen *Nasua narica* maakte plaats voor een uitdagend open-top verblijf zonder schrikdraad. Net voordat het verblijf geopend werd, ontvingen we een jong vrouwtje uit Maagdenburg in Duitsland dat voor kweek moet zorgen met de al aanwezige vijfjarige man.

Het oude capibara- en maraverblijf bestond uit een eentonig aarden talud. Met rotsen werden vlakke terrassen en schuilplaatsen gebouwd en ook de visuele afsluiting verdween. Tijdens de verbouwingen werd een 0.1 capibarajong *Hydrochoerus hydrochaeris* geboren, dat in april kon kennismaken met het nieuwe verblijf.

Onze flamingokolonie werd verrijkt met 3.5 Europese flamingo's *Phoenicopterus roseus* uit Safaripark Beekse Bergen.

Kweekpogingen amoerluipaarden

Vorig jaar maakten wij al melding van mislukte introductiepogingen bij de amoerluipaarden *Panthera pardus orientalis*. De kater toonde nooit enige vorm van interesse in de krolse kat en er werd besloten de vruchtbaarheid van beide dieren te onderzoeken. Hieruit kwamen geen abnormaliteiten. Vanuit het EEP kreeg Bellewaerde de toestemming om het vrouwelijke dier via KI te bevruchten. Begin maart werd tijdens haar krolsheid sperma geogst bij de kater en volgde een eerste inseminatie. Wetende dat de slagingskans

Kunstmatische inseminatie bij amoerluipaard [foto Pieter Vercrussse]

van KI bij grote katten amper 30% bedraagt, kijken we voorzichtig hoopvol uit naar het bloedonderzoek dat de mogelijke dracht moet bevestigen. De afgelopen jaren groeiden er binnen het EEP slechts enkele welpen op van deze ernstig bedreigde soort. Het EEP zet alles op alles om het tij te keren. We hopen hieraan dus snel te kunnen bijdragen.

Vertrek zebrahengst

Bellewaerde huisvest een kleine bachelorgroep van drie tot vier grévyzebrahengsten *Equus grevyi*. Op 18 april vertrok de driejarige hengst 'Zambezi' richting Ouwehands om de overgebleven jonge hengst van Ouwehands gezelschap te gaan houden. Binnen het grévy-EEP werden de afgelopen jaren weinig veulens geboren en was de sterfte onder de jonge veulens opmerkelijk groot.

Hierdoor is er een tekort aan jonge hengsten om de bachelorgroepen te bevolken. In het belang van de dieren worden de hengstjes zodanig verdeeld over de tuinen dat er geen jonge hengsten alleen in een verblijf komen te staan.

The logo for DierenPark Amersfoort features the words 'DierenPark' in a stylized, hand-drawn font with a red and orange bird-like shape integrated into the letter 'P'. Below it, 'Amersfoort' is written in a similar, slightly more cursive hand-drawn font.

Neushoorns

In het kader van het fokprogramma is eind januari onze Indische neushoornstier *Rhinoceros unicornis* vertrokken naar Lisieux in Frankrijk. In Lisieux staat hij nu in een

foksituatie met twee vrouwen. Vervolgens zijn er twee jonge stiertjes vanuit Bazel in Zwitserland naar Amersfoort gekomen. Omdat de halfbroers van twee jaar oud elkaar al kenden hoefde er geen introductie plaats te vinden en konden de dieren samen hun nieuwe verblijf ontdekken.

Stokstaarten

Bij de stokstaarten *Suricata suricata* is een nieuwe man uit Leipzig aangekomen en geïntroduceerd bij de al aanwezige zes vrouwelijke dieren. Hierbij is begonnen met een introductie bij de alfvrouw. Toen dat er positief uitzag werden ook de andere vijf vrouwen erbij gelaten. Dat zorgde kort voor wat onrust tussen een aantal dieren. Daarom is een vrouw tijdelijk apart gezet met zicht op de groep. Een week later is ook dit

De twee jonge neushoornstieren [foto Elisa de Jong]

vrouwtjes succesvol geïntroduceerd. Hopelijk kunnen we de komende maanden dus weer jonge stokstaarten verwachten.

Hyena's

Vanuit Yorkshire Wildlife Park in de UK is een mannelijk gevlekte hyena *Crocota crocuta* naar ons park gekomen. Na een korte quarantaineperiode is dit dier voorgesteld aan het al aanwezige vrouwelijke dier. De introductie ging boven verwachting goed en de dieren leven inmiddels continu samen.

Pinguïns

Bij de zwartvoetpinguïns *Spheniscus demersus* zijn er een aantal transporten geweest om de geslachtsverhouding weer in balans te krijgen. Zo kwamen er drie vrouwelijke dieren vanuit Duisburg en verhuisden er drie mannelijke dieren naar Burgers' Zoo. Er zijn in de afgelopen maanden ook vijf pinguïns uit het ei gekropen. De groep bestaat nu uit 18.16.1 dieren

Kleine plumpe lori

Bij de kleine plumpe lori *Xanthonycticebus pygmaeus* is op 5 februari een tweeling geboren. Het ouderkoppel zorgt jaarlijks voor nageslacht en zijn dus erg ervaren.

Wildernis

Er heeft groot onderhoud plaatsgevonden in ons thema-gebied 'De wildernis'. De gehele rivier is leeggehaald en er zijn verbeteringen aangebracht aan de vaarroute

van de fietsboten. Tevens is het buitenverblijf van de geelborstkapucijnapen *Sapajus xanthosternos* voorzien van nieuwe klimstructuren. Tijdens de werkzaamheden zijn alle goudwindes *Leuciscus idus* uitgevangen. Een deel van deze windes zijn uitgeplaatst naar onder andere Wildlands. Er zijn ongeveer 500 volwassen windes teruggezet in de rivier.

Eieren

In 2024 hadden we voor de eerste keer kweeksucces met onze stellerzeearenden *Haliaeetus pelagicus*. Dit 1.0

jong is begin dit jaar bij de ouders weggehaald en na enkele weken achter de schermen te hebben gezeten, is hij vertrokken naar Zoo d'Amnéville in Frankrijk. Niet lang nadat het jong uit de volière was gehaald begon ons koppel alweer met takken te slepen en zitten ze op het moment van schrijven alweer te broeden.

Ook ons koppel witrug-gieren *Gyps africanus* heeft dit broedseizoen weer twee eieren gelegd, die in Diergaarde Blijdorp in de broedmachine liggen. De blauwkoppara's *Primolius couloni* waren er ook weer op tijd bij dit jaar, zij hebben twee jongen in het broedblok liggen.

Ouderdom

Recent zijn we enkele van de oudere dieren in het park verloren aan verschillende ouderdomskaaltjes. Zo hebben we afscheid genomen van onze vijftienjarige 0.1 witte wasbeer *Procyon lotor*. Onze verzorger

vond haar 's ochtends in het verblijf met verlamingsverschijnselen, waarna we door haar hoge leeftijd hebben besloten om haar in te laten slapen.

De oudste 1.0 van onze beermarters *Arctictis binturong* hebben we ook in laten slapen. Hij had al enkele jaren last van een slecht gebit en begon de laatste tijd steeds meer ouderdomsklachten te vertonen.

Ook hebben we afscheid genomen van onze laatste 0.1 koesianse *Crossarchus obscurus*. Hiermee is deze soort uit onze collectie verdwenen. Het verblijf van de koesianse wordt verbouwd en opnieuw ingericht voor onze groep dwergmangoesten *Helogale parvula*.

Als laatste hebben we onze veertienjarige 0.1 serval *Leptailurus serval* geëuthanaseerd. Ze kwakelde al enkele weken met haar gezondheid, had moeite met eten en nam daardoor ook haar medicatie niet op. We hebben haar een aantal keer moeten vangen om te onderzoeken en medicatie in te kunnen spuiten, wat haar toestand helaas niet ten goede kwam.

Verbouwen

Zoals op onze sociale media al te zien is geweest zijn we druk bezig met plannen voor de vernieuwing en verbouwing van het oude gedeelte van ons park. De eerste gesprekken met de ontwerper zijn ondertussen geweest en ook de eerste tekeningen zijn al binnen. Omdat we het oude gedeelte behoorlijk

ingrijpend gaan aanpakken zijn er de laatste tijd al enkele soorten vertrokken uit het park om ruimte te maken voor de verbouwing. Zo zijn bijvoorbeeld onze 4.4 humboldtpinguïns *Spheniscus humboldti* vertrokken naar AquaZoo. En onze 5.8 zebamangoesten *Mungos mungo* vertrekken binnenkort naar Pairi Daiza in België.

De komende tijd zullen er meer dieren intern verhuizen, zoals de eerder genoemde dwergmangoesten. Maar er zullen ook dieren verhuizen naar andere tuinen, al dan niet tijdelijk, om ruimte te maken voor de verbouwing.

Nieuw gebied

Er wordt op dit moment hard gewerkt aan een nieuw gebied in Eindhoven Zoo voor een voor ons nieuwe diersoort: de gouden takins *Budorcas taxicolor bedfordi*. Ook de rode panda's *Ailurus fulgens*, die al in de collectie waren, krijgen in dit gebied een nieuwe plek.

Het nieuwe gebied wordt gerealiseerd op de plaats waar nu de kamelen *Camelus bactrianus* lopen. Deze verhuizen op hun beurt naar de

hoogste berg van Eindhoven Zoo, het huidige Schotse hooglander-verblijf.

Van deze laatste soort was er nog maar 0.1 over, zij is onlangs overgeplaatst naar de kudde van Safaripark Beekse Bergen.

Ook op transport ging een 1.0 wolf *Canis lupus*. Dit dier werd in 2024 geboren in Eindhoven Zoo en verhuisde naar Le Pal in Frankrijk.

Jonge dieren

Nu het voorjaar is aangebroken zijn diverse vogels weer aan het nestelen. In het bijzonder een aantal koppels van de humboldtpinguïns *Spheniscus humboldti* en ook de vale gieren *Gyps fulvus* legden een ei. Hopelijk verloopt de broedperiode goed en mogen we weer meerdere kuikens verwachten in Vogelrijk! Ook verwachten we deze zomer geboortenieuws bij de chimpansees *Pan troglodytes*. Twee vrouwtjes zijn drachtig en uitgerekend in juni en juli.

Zieke olifant

Na onze medewerking aan het herpes-vaccinatieprogramma voor de Aziatische olifanten *Elephas maximus*, in samenwerking met de Universiteit Utrecht en meerdere diertuinen in Nederland, werd het toch nog even heel spannend voor ons stierkalf 'Rashmi' (vier jaar oud). Op een ochtend werd tijdens de dagelijkse controles van temperatuur en slijmvliezen koorts gemeten, en oogde hij sloom en had hij geen eetlust. Toen zijn temperatuur een aantal

uren later niet bleek te zakken is het herpesprotocol opgestart. Rashmi heeft bloedplasma toegediend gekregen, een diversiteit aan medicatie en er is bloed afgenomen, dat naar Diergaarde Blijdorp is gestuurd voor onderzoek naar herpes. De dag die daarop volgde was zijn temperatuur weliswaar gezakt, maar zijn algehele toestand nog niet verbeterd. Weer werd een staande sedatie uitgevoerd om medicatie toe te kunnen dienen en bloed af te kunnen nemen. Op dag 3 werd hetzelfde ritueel uitgevoerd, omdat er die dag weer koorts werd gemeten en Rashmi nog steeds erg ziek overkwam. Uit de bloedonderzoeken was inmiddels gebleken dat er geen herpes was aangetroffen. Gelukkig ging het vanaf dag 4 weer beter met Rashmi. Hij begon weer goed te eten en werd ook weer actiever. Het is tot nu toe onduidelijk wat hij precies mankeerde, maar we zijn natuurlijk heel blij dat hij er weer bovenop is gekomen!

Rainforest

In de grote Punavolière in het regenwoudgebied namen we afscheid van twee diersoorten. De laatste mannelijke chaco-chalaca *Ortalis canicollis* vertrok naar de dierentuin van Zamosc in Polen en de laatste mannelijke punataling *Spatula puna* ging naar het Franse Beauval.

Ook zijn er momenteel geen gouden leeuwaapjes *Leontopithecus rosalia* meer in GaiaZoo. Ons laatste mannetje overleed op een respectabele leeftijd van bijna 19 jaar. Bij het koppel darwin-nandoes *Rhea pennata* kwakkelde het mannetje al lange tijd. Na ver-

schillende onderzoeken en meerdere behandelingen hebben we toch moeten besluiten het dier te euthanaseren.

Taiga

Voor de vorig jaar geopende Oehoevolière bij het entreegebouw arriveerde een 1.0 zwarte ooievaar *Ciconia nigra*. Voor het naastgelegen perk bij het kassagebouw kwamen 0.2 Schotse hooglanders *Bos taurus taurus* aan vanuit het Duitse Hodenhagen. Voor onze vrijgezelle Europese ottervrouw *Lutra lutra* arriveerde vanuit Pilsen in Tsjechië een nieuwe man. De introductie verliep vlotjes en dezelfde dag waren de twee al in hetzelfde verblijf te zien.

Uit de Taigavolière vertrokken 0.2 Noordelijke kaalkopibissen *Geronticus eremita* naar Zoo Fort Mardyck in Frankrijk en vanuit Wuppertal in Duitsland kwamen er weer 0.2 voor terug in Kerkrade.

Bij de groep wasberen *Procyon lotor* overleed een oudere dame op respectabele leeftijd en ook bij het koppel muntjaks *Muntiacus reevesi* overleed na een korte ziekteperiode de dame.

Het bij ons geboren jong van de rode panda's *Ailurus fulgens* vertrok naar de dierentuin van het Franse Champrépus. Op het naastgelegen veld van de przewalskipaarden *Equus caballus przewalskii* werd er weer een merrieveulen geboren en last but not least werden er na hele lange tijd weer jongen geboren bij de veelvraten *Gulo gulo gulo*! Vorig jaar heeft er een wissel plaatsgevonden tussen enkele

dierentuinen met veelvraatdames en de ons toegewezen nieuwe vrouw is een ervaren moeder. De jongen doen het ontzettend goed en groeien als kool.

Limburg

Op de kinderboerderij werden drie Vlaamse reuzen geboren en met het Duitse Metelen vond een ruil plaats van enkele mannelijke korenwolvern *Cricetus cricetus*. In het Limburghuis is veel educatie te vinden over onze eigen inheemse natuur.

Daarnaast is er ook een ruimte waar de zeldzame vuursalamander *Salamandra salamandra terrestris* opgevangen wordt. Hier zijn ook enkele koppels samengesteld en dit heeft geresulteerd in de geboorte van meerdere larven.

Een bijzonder transport naar China

Na een jarenlange voorbereiding zijn vier van onze mannelijke Westelijke laaglandgorilla's *Gorilla gorilla gorilla* op aanbeveling van het EEP vertrokken naar Hongshan Forest Zoo in Nanjing, China. Hier is een gloednieuw verblijf gebouwd voor de gorilla's, een nieuwe diersoort voor deze tuin. Burgers' Zoo heeft tijdens het ontwerpen en bouwen van het gorillaverblijf uitvoerig contact gehad met de diertuin en onze parkmanager heeft op locatie zelfs extra trainingen gegeven over het

werken met gorilla's. Twee van onze verzorgers zijn met de dieren meegereisd om voor een goede introductie te zorgen. Zij hebben nog steeds goed contact met de verzorgers daar en krijgen regelmatig updates.

Olifanten

Om welzijnsredenen hebben wij afscheid genomen van twee hoogbejaarde Aziatische olifantenkoeien *Elaphas maximas* genaamd 'Pinky' en 'Dhunja'. Met een geschatte leeftijd van 59 jaar was Pinky één van de oudste in een diertuin levende olifanten en een icoon in onze diertuin, waar ze 43 jaar heeft doorgebracht. Dhunja leefde nog maar kort in ons park nadat ze vanuit Belfast naar ons toe kwam, maar na achteruitgang van haar fysieke gezondheid werd besloten het dier van bijna 52 jaar oud te laten inslapen.

Safari

Er zijn vijf grantzebra's *Equus quagga boehmi* vertrokken naar Serengeti Park Hodenhagen in Duitsland. Deze dieren zijn in ons park geboren en mogen de kudde in Hodenhagen gaan versterken. Er is een 0.1 beisa oryx *Oryx beisa beisa* gestorven, maar er is ook een beisa oryx geboren. Na een korte periode zonder fokman is er vanuit Wildpark Zoo Santo Inácio in Portugal een Zuidelijke witte neushoorn *Ceratotherium simum simum* aangekomen. Hij went nu nog in de stal en de separatie, maar zal binnenkort de dames mogen vergezellen op de Safarivlakte.

Vogels

Vanuit Praag Zoo kregen we een 1.0 madagaskar-kuifibis *Lophotibis cristata urschi*. Met de komst van deze vogel is er weer een koppel van deze soort in de Bush en hopen we de kweek met deze ibissen weer te hervatten.

Na het vertrek van de rode kardinalen *Cardinalis cardinalis* kwam er een plek vrij voor een andere kardinaal. Tot 2008 hadden we al arizonakardinalen *Cardinalis sinuatus* in de Desert, waar ze ook vijf jaar lang succesvol gekweekt hebben. Nu is deze soort terug in de Desert, maar ook achter de schermen.

Met hetzelfde transport ontvingen we van World of Birds nog twee nieuwe soorten voor de woestijnhal. Het gaat hier om de zwartkopkernbijter *Pheucticus melanocephalus* en de regenboogors *Passerina leclancherii*. Van de laatste soort hebben we nu alleen twee mannen, daarom zitten ze in de zogenaamde canyon, om mogelijke kruisingen met de andere *Passerina*-soorten te voorkomen.

Bijna tien jaar geleden werden er plannen gemaakt voor wat we nu de Mangrove noemen. In de aanloop naar deze hal, werd er vanzelfsprekend ook gekeken welke soorten daar gehouden konden worden. Veel soorten vielen al snel af, omdat ze andere geplande soorten zouden eten, of omdat ze gewoon niet gehouden werden in Europese dierentuinen. Dat was ook het geval met de schubbenhalsduif *Patagioenas speciosa*,

maar daar kwam in 2021 verandering in toen Weltvogelpark Walsrode ze in hun collectie opnam. Nu zijn er ook een paar van deze duiven naar Arnhem gekomen. De dieren verblijven nu nog achter de schermen, maar zullen in de toekomst ook in de Mangrovehal te zien zijn.

Uit de collectie

De laatste twee koraalduivels *Pterois volitans*, die achter de schermen verbleven, knapten niet op na medische behandelingen en na verdere achteruitgang van hun conditie is besloten de dieren te euthanaseren. Hiermee is deze diersoort verdwenen uit de collectie.

Groot transport vanuit en naar de Ocean

In samenwerking met de aquariums Nausicáa in Boulogne, Frankrijk en Océanografic in Valencia, Spanje, is er een groot transport op touw gezet. Zo is er vanuit Arnhem een 0.1 gevlekte

adelaarsrog *Aetobatus ocellatus* op weg gegaan naar Boulogne en zijn 0.2 zebrahaaien *Stegostoma tigrinum* nog iets verder gereisd, naar Valencia. Een van deze zebrahaaien is het jonge dier dat vanuit parthenogenese in ons aquarium geboren is. Na een aantal weken in Valencia zullen deze twee haaien met een los transport verder reizen in Spanje naar eindbestemming Sevilla Aquarium. Ook heeft Océanografic een flink aantal zelfgekweekte koralen van ons ontvangen, onder andere bijvoorbeeld het steenkoraal *Hydnophora pilosa*, dat bijna op een hoogpolig tapijt lijkt.

Op de terugweg is er vanuit Valencia een bijzondere diersoort naar Burgers' Zoo gekomen, namelijk een boogbekrog *Rhina ancylostoma*. Deze diersoort hadden wij nog niet eerder in onze collectie. Dit jonge dier zal voor nu achter de schermen blijven en hier een training ontvangen om te leren naar de

Boogbekrog [foto Robbin Firing-Rijnders]

verzorgers toe te komen voor voedsel. Deze rog is geboren in Okinawa Churaumi Aquarium in Japan en was al eerder met het vliegtuig naar Valencia gereisd om vervolgens met dit transport naar Arnhem te komen.

Vanuit Zoo Antwerpen ontvingen wij 1.1 kleine zusterhaaien *Pseudoginglymostoma brevicaudatum*.

Koralen op reis

Sinds 2022 doet Burgers' Zoo mee aan een internationaal proefproject om een reservepopulatie van koralen binnen aquaria op te bouwen, het zogeheten World Coral Conservatory-project (WCC). Binnen dit project worden er ook koralen uitgewisseld, bijvoorbeeld omdat de soorten goed groeien en we ze kunnen fragmenteren om er meerdere stukken van te maken. Via het eerdergenoemde grote transport heeft Nausicáa van ons *Echinopora gemmacea* en *Gardineroseris planulata* gekregen en kregen wij *Cyphastrea microphtalma* en *Lobactis scutaria*, een paddenstoelkoraal dat niet vasthecht op een ondergrond, maar los op een zand of grindbodem ligt. Ook heeft Oceanopolis in Brest in Frankrijk *Gardineroseris planulata* en *Turbinaria mesenterina* van ons ontvangen.

Behalve voor het WCC-project zijn er nog meer koralen vanuit de Ocean op transport gegaan. Naar Ouwehands Dierenpark zijn onder andere *Echinopora lamellosa* en *Heliopora coerulea*,

ook wel blauwkoraal genoemd vanwege de blauwe kleur van het skelet, vertrokken voor in hun nieuwe koraalaquarium. Ook hebben wij Zoo Antwerpen een flink aantal verschillende koralen kunnen schenken. Zij hebben bijvoorbeeld *Galaxea astreata* en *Turbinaria mesenterina* gekregen. Dit laatstgenoemde koraal is knalgeel van kleur en groeit onder andere als een soort kelkvorm.

Oude orang-oetan

Onlangs hebben we één van de meest bekende dieren van Ouwehands, de 48-jarige vrouwelijke borneo-orang-oetan *Pongo pygmaeus pygmaeus* 'Anak', laten inslapen. De oude mensaap kampte al langere tijd met verschillende gezondheidsproblemen. Na veel overleggen hebben we uiteindelijk de keuze gemaakt om haar (ook gezien haar hoge leeftijd) te laten gaan. Anak is in Ouwehands geboren en met de hand grootgebracht. Zij heeft bijna elke verzorg(st)er voorbij zien komen en gaan. Anak heeft voor meerdere jongen gezorgd.

Geboortes

Het eerste jong in het nieuwe themagebied Koalia is een feit en zelfs een tweede jong volgde snel. Bij de parmawallaby's *Notamacropus parma* is bij beide vrouwen een jong geboren. Helaas heeft één van deze jongen het niet overleefd. Het overgebleven 1.0 jong doet het heel goed en is al vaak buiten de buidel de omgeving aan het verkennen.

In het gebied Urcu zijn 0.0.2 roodbuiktamarins *Saguinus labiatus* geboren. Jammer genoeg hebben beide jongen het niet overleefd. Ze werden gevonden op de bodem van het water, waardoor sectie niet meer mogelijk was.

Tot slot zijn er bij de nevelpanthers *Neofelis nebulosa* 0.0.3 jongen geboren. Dit is het derde nest van dit koppel en de tweede keer dat onze vrouw een drieling heeft geworpen. De jongen zullen nog een tijdje veilig in de nestkast blijven liggen tot ze sterk genoeg zijn om de binnenverblijven te ontdekken.

Vogels

Er zijn 0.3 goudfazanten *Chrysolophus pictus* verhuisd naar Zoo Jurques in Frankrijk. Er zijn nu nog 1.2 volwassen dieren in Ouwehands te zien.

Een dubbele verhuizing bij de Von der decken-toks *Tockus deckeni*. Onze volwassen man is verhuisd naar Diergaarde Blijdorp. Vanuit Attica Zoological Park in Griekenland is er een nieuwe volwassen man naar ons park verhuisd om een

nieuw koppel te vormen en voor nakomelingen te zorgen. De introductie loopt nog niet vlekkeloos. Er is veel onrust tussen de dieren.

Groter(e) transporten

Onlangs is een groep van 4.3 ringstaartmaki's *Lemur catta* verhuisd naar Zoo Wopjiciecho in Polen. De dieren waren getraind om zelf de transportkist in te gaan. We hebben nu nog een groep van 1.1 dieren en een van 3.3 dieren in het park. We hopen deze twee groepen weer samen te kunnen voegen.

Volwassen ijsbeerman 'Yuka', die vijf jaar geleden bij ons werd geboren, is verhuisd naar Zoo de Cerza in Frankrijk. Hier leeft hij

samen met 2.2 andere ijsberen verspreid over meerdere verblijven. Wij hebben nu nog 0.3 volwassen dieren. Het gaat om drie familie generaties: grootmoeder, moeder en dochter.

Vanuit Zoo de Beauval in Frankrijk is er een 1.0 jonge grévyzebra *Equus grevyi* gearriveerd. De bedoeling was dat hij met onze al aanwezige hengst zou gaan samenleven. Maar bij aankomst was er al iets niet in orde. De jonge hengst lag in de trailer en was niet alert. Met behulp van de verzorgers is het dier uit de trailer gehaald. Maar in de stal is hij opnieuw gaan liggen. Er is besloten hem met rust te laten na de lange reis en de volgende ochtend te

bespreken wat te doen. Er was helaas geen verbetering te zien. Hij lag nog steeds, had niet gegeten en was niet alert. Samen met de dierenarts is besloten om hem te laten inslapen. Uit sectie is gebleken dat hij tijdens het transport zijn ruggenwervel had gebroken.

In hetzelfde transport is ook een 1.0 rode panda *Ailurus fulgens fulgens* meegekomen naar Rhenen vanuit Zooparc de Tregomens in Frankrijk. Hij zal ons 0.1 aanwezige vrouwtje gezelschap komen houden. Het rode pandaverblijf had een grote make-over gehad voor de aankomst van deze man. De dag na het transport zijn de dieren aan elkaar voorgesteld, dit ging vrijwel zonder problemen. Op het moment van schrijven gaat het nog steeds goed en tolereren ze elkaar in elkaars buurt.

Uitbreiding van de vogelcollectie

Vanuit Burgers' Zoo, Zoo Planckendael en Zoo Zlin-Lesna in Tsjechië zijn er 1.2 monniksgieren *Aegypius monachus* aangekomen. Zij zijn bij de groep van 6.10 gieren in de Vrije vlucht volière (de 'dating' volière) gevoegd.

Opnieuw uitbreiding bij de incasternen *Larosterna inca*. Vanuit Zoo Le Pal in Frankrijk zijn 0.2 vogels en vanuit Zoo Planckendael 2.1 vogels aangekomen. Alle dieren zijn bij elkaar geïntroduceerd en zichtbaar in de volière in Urucu. Er zijn nu in totaal 4.4 vogels van deze soort.

GaiaZoo heeft ons een 1.0 bahamapijlstaart *Anas bahamensis* toegestuurd die samen met onze 0.1 een koppel zou kunnen vormen.

Koralen

Vanuit Burgers' Zoo zijn er meerdere koralen naar Rhenen verhuisd. 0.0.3 *Heliopora coerulea*, 0.0.2 *Pocilopora damicornis*, 0.0.2 *Payona cactus*, 0.0.1 *Echinopora lamellosa*, 0.0.1 *Fungia fungites* en 0.0.3 *Turbinaria mesenterina* zijn in het aquarium toegevoegd.

Vogels

Er hebben meerdere vogeltransporten plaatsgevonden. Van de Europese flamingo's *Phoenicopterus roseus* zijn er 3.5 verhuisd naar Bellewaerde Park. Verder zijn alle jonge flamingo's geringd en gechipt en zijn er veren gepakt voor geslachtsbepaling.

Bij de witruggieren *Gyps africanus* is er een 0.1 aangekomen uit Attica Zoological Park in Griekenland en een kuiken uit Diergaarde Blijddorp. Dit jong wordt nu verzorgd door twee mannen die op een kunstee zaten te broeden. Op 3 maart kwam het

jong in Diergaarde Blijddorp uit het ei. Na enkele dagen is het kuiken bij de mannen in Beekse Bergen geplaatst die het jonge dier direct onder hun vleugels namen.

Onze 1.0 hop *Upupa epops* is verhuisd naar Vogelpark Avifauna en er is een 1.0 voor teruggekomen vanuit Zoo Antwerpen.

Bij de roodkuiptoerako *Tauraco erythrolophus* is een kuiken uitgekomen.

Binnen de groep Afrikaanse pinguïns *Spheniscus demersus* is een jong geboren en zijn er 6.8 dieren gestorven. Het is niet bekend waar ze aan zijn overleden, behandelingen tegen verschillende ziektes mochten niet baten. Alle overleden dieren worden onderzocht.

Onze 0.1 grijze kroonkraanvogel *Balearica regulorum* kon zijn poten niet meer gebruiken. Er is een röntgenfoto van gemaakt

en er is overlegd met een externe vogeldierenarts. Na uitblijven van herstel is gekozen voor euthanasie.

Een kuiken van de Afrikaanse lepelaar *Platalea alba* is dood aangetroffen met een gebroken nek. De oorzaak kon niet met zekerheid worden achterhaald.

Primates

Een 0.1 ringstaartmaki *Lemur catta* is onder narcose gebracht voor een röntgenfoto nadat die al enige tijd last had van zware ademhaling en verdikkingen. Op de foto was te zien dat de borstholte gevuld was met vocht door tumoren. Het dier is geëuthanaseerd.

Binnen de mannengroep mantelbavianen *Papio hamadryas* werd een van de dieren meer dood dan levend aangetroffen. In het verblijf werd ook op diverse

Witruggierkuiken [foto Mathijs Hellings]

plaatsen bloed aangetroffen. Onder narcose is het dier behandeld, maar het bleek een slagaderlijke bloeding te hebben. Vanwege de prognose is er gekozen voor euthanasie. Een ander dier in de groep had ook enkele verwondingen.

Er is een Westelijke laaglandgorilla *Gorilla gorilla gorilla* 1.0 dood aangetroffen. Uit onderzoek in Utrecht is gebleken dat het dier met een hartafwijking was geboren. Hoe ouder het dier werd, des te meer het hart moest werken en voor problemen ging zorgen. Het dier werd al langere tijd behandeld voor ademhalingsproblemen en hoesten. Dit kwam ook omdat het hart geen goede circulatie meer kon leveren.

Bij de Westelijke chimpansee *Pan troglodytes verus* zijn twee jongen geboren. Een van de twee, een mannetje, is dood geboren. Met het andere jong gaat het goed.

Roofdieren

Er is een 1.0 leeuw *Panthera leo* geëuthanaseerd nadat deze positief getest was op het kattenaidsvirus (FIV).

Bij de cheeta's *Acinonyx jubatus* hebben wat interne verhuizingen plaatsgevonden en zijn er nieuwe combinaties gevormd. Dit om de kans op jongen te vergroten. Inmiddels zijn er al dekkingen waargenomen.

Hoefdieren

In de groep grantzebra's *Equus quagga* is een 0.1 veulen geboren. Ook bij de Nubische

giraffe *Giraffa camelopardalis rothschildi* zijn 3.1 jongen geboren waarvan een 1.0 met een afwijkende kaakstand. Het is afwachten wat dit in toekomst voor gevolgen zal hebben.

Er is een 0.1 dromedaris *Camelus dromedarius* geëuthanaseerd nadat deze ernstig gewond was geraakt door een confrontatie met een witte neushoorn *Ceratotherium simum*. Bij de axisherten *Axis axis* zijn 0.3 oudere dieren overleden.

Binnen de groep paterdavidsherten *Elaphurus davidianus* is een jong geboren maar kort daarna overleden.

Bij de bantengs *Bos javanicus* is een kalf geëuthanaseerd nadat het al meerdere epileptische aanvallen had gehad. Ook zijn er nog 0.2 bantengs in overleg met het EEP beheerd, er was geen uitplaatsing mogelijk.

Bij de Kaapse buffels *Syncerus caffer caffer* is een kalf geboren en een 0.1 beheerd. Dit dier was genetisch niet wenselijk in de groep en uitplaatsing was niet mogelijk.

Een zes maanden oude 0.1 elandantilope *Tragelaphus oryx* is geëuthanaseerd nadat zij een gebroken poot had opgelopen op de vlakke. Een twee maanden oude 1.0 gemsbok *Oryx gazella* is dood aangetroffen op stal. Na autopsie bleek het dier abnormaal grote nieren en een naar binnen geslagen navelontsteking te hebben. Er is ook een 0.1 nijlantilope *Kobus megaceros* dood aangetroffen, dit dier bleek een vergrote lever te hebben die problemen veroorzaakte.

Vissen

De soort wandelende meerval *Clarias batrachus* is uit onze collectie gehaald omdat hun verblijf niet meer aan de eisen voldeed.

Lori Landing

De afgelopen tijd hebben we een bacterie gehad in de Lori Landing. Daardoor zijn er een aantal lori's *Trichoglossus haematodus* doodgegaan en is er besloten om alle lori's uit de Lori Landing te vangen en deze achter de schermen te plaatsen. Ze verbleven in een kleiner verblijf, waardoor we ze gemakkelijker konden observeren en intensief konden behandelen met antibiotica. Dat gaf ons ook de mogelijkheid om de hele Lori Landing te ontsmetten en op te knappen. We hebben nieuwe planten aangeplant. Omdat de lori's niet in de Lori Landing zaten, konden de planten eerst goed wortelen voordat de lori's er weer in zouden gaan spelen. Verder hebben we klein onderhoud gepleegd. Na een paar weken hebben we de lori's weer teruggeplaatst. De bron van de bacterie is niet bekend.

Gierenverblijf

Eindelijk is het zover! We moesten er even op wachten, maar het resultaat is meer dan de moeite waard: ons nieuwe gierenverblijf! Vanaf het uitkijkpunt voor de bezoekers krijg je het gevoel dat je midden in het verblijf staat.

In het vorige verblijf werd al meer dan een jaar uitgebreid onderzoek gedaan naar het gedrag van de gieren. Er werden verschillende proeven uitgevoerd, waaronder een test met een opgezette hyena om te kijken of het gedrag van de gieren daardoor veranderde. Voor de onderzoekers is het overzetten van de gieren naar het nieuwe verblijf een mooie kans om de dieren van dichtbij te bekijken. De gieren worden opnieuw gefotografeerd en krijgen een andere ring om hun poten met GPS. Zo kunnen we in het nieuwe verblijf gemakkelijker volgen waar de gieren zich bevinden, wat hun favoriete plek is en

hoe hun gedrag verandert in de nieuwe huisvesting. Er komen nu veel nieuwe vragen op en hopelijk krijgen we ook veel antwoorden!

Tijdens het broedseizoen 2025 hebben we vier eieren van de rüppelgieren *Gyps rueppellii* naar Blijdorp gebracht, waarvan er één is uitgekomen. Deze is niet teruggekeerd naar Avifauna, omdat we door de verhuizing van de gieren geen optimale omstandigheden hebben om een jonge gier door de ouders te laten grootbrengen. We hopen volgend jaar weer mee te doen aan het project met de giereneieren en hopen dan weer jongen te kunnen onderbrengen bij onze gierenkoppels.

Rode panda

In Avifauna organiseren we sinds april 2023 een Meet & Greet met de rode panda *Ailurus fulgens*. Door een extra bijdrage te betalen kunnen bezoekers met een verzorger mee in het verblijf

van de rode panda en krijgen zij educatieve informatie over de soort. Daarna mogen ze nog bamboe neerzetten. Deze Meet & Greet is een leuke manier om bezoekers meer te vertellen over deze bijzondere dieren.

In de zomer van 2024 is helaas ons vrouwtje overleden aan vocht achter de longen en het hart. Sindsdien hadden we alleen het mannetje nog en wachtten we op bericht over een nieuw vrouwtje. Begin dit jaar hebben we te horen gekregen dat er een vrouwtje uit Kopenhagen Zoo naar ons toe zou komen. Nadat het vrouwtje bij ons rustig heeft kunnen wennen, gaan wij het trainingsprogramma van Kopenhagen Zoo voortzetten en verder uitbreiden. In de toekomst zal het vrouwtje, als ze dat wil, ook deelnemen aan onze Meet & Greet. De rode panda's hebben altijd de keuze of ze willen meedoen of liever in de boom blijven slapen. Het welzijn van de dieren staat uiteraard op nummer één.

Neushoornvogel

Onze vrouwelijke geribbelde neushoornvogel *Rhabdotorrhinus corrugatus* zit al helemaal ingemetseld in haar nest. Waar ze vorig jaar nog last had van de hoge temperaturen, waardoor we het nest moesten openbreken, is ze dit jaar al twee maanden eerder gaan nestelen, waardoor de kans groter wordt dat het dit keer wel goed gaat. Maar het is nog te vroeg om te kunnen zeggen of ze ook al eieren heeft gelegd.

Ringstaartmaki's

Bij onze groep ringstaartmaki's *Lemur catta* hebben we de afgelopen periode twee operaties moeten uitvoeren. We hebben een mannengroep en daar heeft een klein gevecht plaatsgevonden tussen twee dieren, waardoor één van hen een wond aan zijn staart heeft opgelopen. We hebben de wond schoongemaakt en behandeld met wondspray en de maki kreeg medicijnen. Helaas raakte de wond toch ontstoken en moesten we zijn staart amputeren. De wond zat vlakbij

de staartwortel. Na deze ingreep heeft de maki samen met een andere maki apart gezeten en is hij na twee weken weer in de groep geïntroduceerd. De eerste keer buiten was lastig voor hem, maar nu springt en klimt hij weer vrolijk mee met de groep en heeft hij zich prima aangepast.

De andere ringstaartmaki had een afgebroken hoektand die voor een ontsteking zorgde. Deze is tijdens een operatie verwijderd. Na de operatie kreeg hij nog medicijnen en nu gaat het weer helemaal goed.

Bloed afnemen bij de neushoorns [foto Erica van der Weide]

Bloed tappen bij de neushoorns

Op de savanne zijn de verzorgers al een tijdje bezig met het trainen van de witte neushoorns *Ceratotherium simum* om bloed af te nemen. Het resultaat is nu dat binnen een half uur bij alle drie de neushoorns bloed afgetapt kan worden. Eén neushoorn vindt het nog steeds een beetje spannend, maar deze training is belangrijk om meer te weten te komen over de dieren zonder ze te hoeven sederen.

Nieuwe vissen op het Mondialaplein

Nadat de vijver op het Mondialaplein een poosje leeg had gestaan, zijn er in maart nieuwe vissen in uitgezet. Het gaat om goudwindes *Leuciscus idus* die later gezelschap zullen krijgen van zilver- en blauwwindes. De windes zijn een stuk minder vatbaar voor ziektes en sneller dan de koi's die er eerst zwommen, waardoor ze minder snel ten prooi zullen vallen aan reigers.

Jonge kwartels

In het agapornisverblijf zijn vier harlekijnkwartels *Coturnix*

delegorguei uit het ei gekropen. De jongen zijn in het begin erg kwetsbaar en hebben daarom de eerste twee weken achter de schermen doorgebracht. Er zijn maar weinig parken met deze kwartelsoort, dus het grootbrengen van de jongen is zeker gewenst.

Prairiehondengebied

Het prairiehondengebied heeft een grote onderhoudsbeurt gekregen. Vorig jaar werd er een onderzoek gedaan door studenten. Daaruit bleek dat de verschillende familiegroepen meer uit elkaars zicht moeten kunnen zitten. Daarom zijn er nu grote stammen en stronken tussen de holen geplaatst.

Meer biodiversiteit in Wildlands

De laatste tijd zijn we erg druk met het vergroten van de inheemse biodiversiteit in het park. Er is een bodemonderzoek uitgevoerd op verschillende locaties en op basis hiervan zijn verschillende inheemse zaadmengsels samengesteld. De grond is de afgelopen weken zaaiklaar gemaakt en de zaden zijn ingezaaid. Met een aangepast maabeleid proberen we nu de groene grasvlakten om te toveren tot een bloemenrijke oase voor bestuivende insecten.

Aquariumverhalen

De verzorgers uit het aquarium vermoedden een potentiële dracht bij de wobbegong *Orectolobus maculatus*. Ze begon dikker te worden zonder dat ze een grotere eetlust vertoonde. De wobbegong onderging verschillende echo's en na een second opinion van een collega uit Parijs, leek alles erop te wijzen dat ze effectief drachtig was. De follikels vergrootten bij elke echo, ook de bloeduitslagen

wezen op dracht. Tot de laatste echo ... Bij de laatste echo en bloedtest bleek het progesteron-gehalte opnieuw gedaald te zijn en waren ook de follikels niet meer vergroot. Maar om minder leuk nieuws een positieve draai te geven, is zowel het team dierenverzorgers als het dierenartsenteam gemotiveerd om de cyclus van de wobbegong verder in het oog te houden en er meer uit te leren. Hopelijk kunnen we dan binnen enkele maanden of jaren wel een succesverhaal naar De Harpij sturen.

In het rifaquarium beginnen ganzevoetjes *Anseropoda placenta* een echte plaag te worden. Om ze op een natuurlijke manier onder controle te houden, hebben we veertien harlekijngarnalen *Hymenocera picta* geïntroduceerd. En laten die ganzevoetjes nu net de

Een van de laatste twee zeeleeuwen [foto Ronny Mullens]

favoriete snack zijn van deze prachtige garnalen. Nu is het afwachten op resultaat!

Na enkele maanden uitgroeien achter de schermen, werd het tijd om tien nieuwe zilveren arowana's *Osteoglossum bicirrhosum* te introduceren in één van onze zoetwateraquaria. We hebben dit gespreid over drie dagen en ze steeds in kleine groepjes verplaatst. De introductie zelf deden we met behulp van een introductienet. Voor de arowana's was de verplaatsing zelf heel stressvol, maar eenmaal tussen de andere dieren begonnen ze zich snel thuis te voelen. Ondertussen eten ze heel goed mee met de rest van de dieren en zwemmen ze goed rond.

Afscheid

Zoo Antwerpen heeft afscheid genomen van de laatste twee Californische zeeleeuwen *Zalophus californianus*. De vrouw is verhuisd naar La Palmyre in Frankrijk waar ze nakomelingen mag krijgen. De introductie ging goed. De man werd om medische reden geëuthanaseerd. Het verblijf wordt gerenoveerd om weer zeehonden te kunnen huisvesten.

Een o.1 boomstekelvarken *Erethizon dorsatum* is verhuisd naar het Duitse Gelsenkirchen. Sinds 2006 heeft Antwerpen altijd succesvol gefokt met boomstekelvarkens met ieder jaar een of twee jongen. Het fokkoppel is nu op leeftijd en na een moeizame bevalling van dit

laatste jong is besloten om de man te castreren. Helaas voldoet het verblijf ook niet meer aan de eisen en daarom is besloten om geen jonge dieren meer te houden of binnen te halen.

Wisseling

De flamingo's van Zoo Antwerpen en Zoo Planckendael zijn gewisseld. In Antwerpen is geen net en kunnen alleen flamingo's gehuisvest worden die ingeënt zijn tegen de vogelgriep.

De Chileense flamingo's *Phoenicopterus chilensis* zijn teruggegaan naar Planckendael en de groep Cubaanse flamingo's *Phoenicopterus ruber* is teruggekeerd naar Antwerpen.

Op het alpacaperk zijn 1.6 mara's *Dolichotis patagonum* aangekomen uit Planckendael. Het gaat om de oude fokgroep. De dochters van deze dieren zullen in Planckendael verdergaan met een nieuwe man uit Artis. De dieren in Antwerpen zullen niet meer kweken wegens hun hoge leeftijd.

Geboortenieuws

Er is voor de eerste keer in Antwerpen een olifantslurfspitsmuis *Macroscelides proboscideus* geboren. Het jong groeit goed en is al gespeend. De ouderdieren zijn ondertussen weer samengezet in de hoop dat ze meer jongen krijgen.

Het koppel slurfhonden *Rhynchocyon petersi* kreeg ook een jong, maar wist niet wat ze hiermee moesten doen en hebben het gedood. Hopelijk lukt het de volgende ronde wel.

In alle windrichtingen

Er zijn de afgelopen periode heel wat transporten geweest in alle windrichtingen, zowel in- als uitgaande, waarvan sommige dicht bij huis bleven en andere net iets verder reisden.

In noordelijke richting vertrokken er een 1.0 visayawrattenzwijn *Sus cebifrons* naar Diergaarde Blijdorp en 1.1 brilbissen *Theristicus melanopus* naar Vogelpark Avifauna. Vanuit Apenheul ontvingen wij een nieuwe kweekman capibara *Hydrochoerus hydrochaeris*.

In westelijke richting stuurden we de Afrikaanse leeuw *Panthera leo* die we tijdelijk opvingen uit Oekraïne door naar haar definitieve verblijfplaats The Big Cat Sanctuary in Kent, Engeland.

Uit het zuiden ontvingen wij een 1.0 dorcasgazelle *Gazella dorcas* vanuit Zoobotanico Jerez in Spanje. En we stuurden een o.1 vale gier *Gyps fulvus* naar Bourbansais in Frankrijk. Van onze capibarajongen *Hydrochoerus hydrochaeris* van vorig jaar vertrokken er o.2 naar Loro parque Tenerife.

Naar en van het oosten, en met name Duitsland, was er

ook wat heen-en-weer verkeer. Zo ontvingen wij uit Neurenberg 2.0 maneschappen *Ammotragus lervia* en vanuit Tierpark Cottbus en Zoo Neuwied een 1.0 en een 0.1 Aziatische wolnekoovievaar *Ciconia episcopus*. Dit is een nieuwe soort voor ons park. Uit Wilhelma Zoo Stuttgart kregen we een 0.1 chacochalachaca *Ortalis canicollis*. In ruil daarvoor kregen zij van ons een 0.1 magelhaenstoombooteend *Tachyeres pteneres*. Tierpark Berlijn ontving van ons ook nog 1.1 zwartsnaveloovievaars *Ciconia boyciana*. Met dit transport vertrokken er ook 2.2 vietnamfazanten *Lophura edwardsi*. Zij zullen samen met acht andere koppels naar Vietnam gestuurd

worden om daar een gloednieuw kweekcentrum voor de soort te gaan bevolken.

Daar zijn de ooievaars weer

Een voorbode van de lente is bij ons altijd de terugkomst van de ooievaarskolonie *Ciconia ciconia* uit hun overwinteringsgebieden. Terwijl sommige koppels nog volop hun nest aan het bouwen of afwerken zijn, zitten er ook al verschillende paren te broeden. Dat geldt ook voor ons koppel zwartsnaveloovievaars *Ciconia boyciana* dat op vier eieren zit.

In de kweekvolières van de monniksgieren *Aegypius monachus* zijn momenteel drie bevruchte eieren gelegd, waarvan er een aan de broedmachine is

toevertrouwd om zo te proberen een tweede leg uit te lokken. Door plaatsgebrek zat er ook nog een reeds gevormd koppel in onze datingvolière. Zij hadden hun oog laten vallen op een oud nestwiel in een eik in de volière. Met wat hulp van onze boomklimmer hebben we het nest wat meer vrijgesnoeid en voorzien van nestmateriaal waarop zij dit hebben geclaimd en ook een ei gelegd. Aangezien het nest zo moeilijk bereikbaar is weten we nog niet of dit ei bevrucht is.

Bij de kroeskoppelikanen *Pelecanus crispus* zijn drie nesten met eieren geteld.

Sterfte

We moesten jammer genoeg ook afscheid nemen van enkele dieren. Zo werd een 0.1 reuzenbosral *Aramides ypecaha* geëuthanaseerd vanwege een gebroken poot en een 0.1 jaguar *Panthera onca* omwille van meerdere ouderdomskwalen. Ook overleed er een 0.1 bizon *Bison bison*. Dit was het dier dat afgelopen zomer het meeste last had van een blauwtonginfectie. We verloren ook een bijna voldragen veulen bij de grévyzebra's *Equus grevyi*. Na autopsie bleek de oorzaak hiervan leptospirose te zijn.

Jong leven

Bij de witwanggibbons *Nomascus leucogenys* werd een 1.0 jong geboren. Het was alweer vijftien jaar geleden dat we een jong hadden van deze soort in het park. Ook de groep chacopekari's *Catagonus wagneri* breidde uit

met de geboorte van een jong. De kluten *Recurvirostra avosetta* en goudfazanten *Chrysolophus pictus* liggen wat betreft de voortplantingscyclus wat voor op de andere vogels, want van beide soorten lopen er al drie jongen rond.

ZOOPARC OVERLOON

Fossaman op vakantie

Een 1.0 fossa *Cryptoprocta ferox* is naar Zoo Duisburg in Duitsland vertrokken. Omdat er bij ons afgelopen jaar 2.0 kleintjes geboren zijn, zullen we dit jaar niet fokken met deze dieren. Omdat de diersoort zo bijzonder is, is onze man voor een jaartje aan Duisburg uitgeleend. We hopen dat hij daar voor nageslacht kan zorgen. Daarna is het streven dat hij terugkomt naar Overloon om weer met ons vrouwtje te paren.

Na tien jaar weer succes

Op zondag 11 januari heeft ons vrouwtje alaotra-bamboemaki *Hapalemur alaotrensis* twee jongen ter wereld gebracht. In het begin was het wat onwennig en hebben we de dieren wat meer rust gegeven, maar ondertussen doen de jongen en moeder het supergoed. We zijn

trots dat het na tien jaar weer gelukt is om jongen van deze diersoort te krijgen.

Penseelzwijnen tijdelijk uit de collectie

Voor de bouw van ons nieuwe themagebied Ngyuwe moest het oude verblijf van de penseelzwijnen *Potamochoerus porcus* worden afgebroken. De 0.2 dieren die we hadden zijn naar Diergaarde Blijdorp verhuisd. In het nieuwe gebied zal deze diersoort wel weer terugkomen.

Niet meer alleen

We hadden in ons park nog maar 0.1 stokstaartje *Suricata suricatta* en 0.1 cheeta *Acinonyx jubatus jubatus* zitten. Nu is er voor beide dieren een nieuw maatje naar ons park gekomen. Uit Eindhoven Zoo kwam een 1.0 stokstaartje. Hiermee hopen we in de toekomst op nageslacht. Voor de cheeta is een 0.1 dier aangekomen uit Wuppertal in Duitsland.

Overleden

Helaas hebben we afscheid moeten nemen van ons oudste 0.1 dwergnijlpaard *Choeropsis liberiensis*. Zij werd 24 jaar. Verder overleed ook onze laatste 0.1 krabbenetende wasbeer *Procyon cancrivorus*. We hebben haar moeten laten inslapen na meerdere breuken in haar poot.

Brand

Op 3 maart in de avonduren is er brand geweest in het verblijf van de Boliviaanse doodshoofdaapjes *Saimiri boliviensis*. De brandweer was snel ter plaatste en had de brand snel geblust. De aanwezige 3.3 dieren zijn helaas allemaal overleden en het gebouw moet als verloren worden beschouwd. Een zwarte dag voor Zooparc Overloon. Hartverwarmend waren de vele steunbetuigingen van (vaste) bezoekers en relaties. Momenteel wordt gekeken naar de mogelijkheden en opties voor nieuwbouw.

Het nieuwe stokstaartje [foto Yannick Berghmans]

Harpij-medewerkers

BESTUUR

Lex van der Leije
[voorzitter]
Sara Cornelis-Vogelsangs
Herma Kamphorst
Christiaan Luttenberg
Yannick Peters
Shane Remans
Pieter Verduyts
bestuur@deharpjij.com

REDACTIE

Kim den Bol
Mirre ten Have
Jon Klein Hofmeijer
Christiaan Luttenberg
Joshua Prins
Pim Rooymans
Tekstuele eindredactie:
Hans van de Giessen
Engelse vertalingen:
Cathy King
redactie@deharpjij.com

ADMINISTRATIE

Dennis Blomjous
Frederique Stevense
administratie@deharpjij.com

STICHTING- EN REDACTIEADRES

Stichting De Harpij
Postbus 532, 3000 AM Rotterdam
www.deharpjij.com
http://abonnees.deharpjij.com

WEBMASTER

Geert Emo Drenth

WEBSITE ONDERSTEUNING

Lex van der Leije
Lex Beekman

GRAFISCHE VERZORGING

Jantijn Ontwerp, Made

DRUK

Drukkerij Van den Dool,
Sliedrecht

HARPIJ-CONTACTPERSONEN

Stan Francis
[Apenheul, Apeldoorn]
Roos Castaing
[Artis, Amsterdam]
Robbin Firing-Rijnders
[Burgers' Zoo, Arnhem]
Richard van Sluis
[DierenPark Amersfoort]
Randy Hartmann
[Wildlands Adventure Zoo Emmen]
Nick Van Eynde
[Zoo Planckendael, Muizen/Mechelen]
Robby Veneman
[ZooParc Overloon, Overloon]
Wiene van de Bunte
[AquaZoo Leeuwarden]
Sara Cornelis-Vogelsangs
[Eindhovens Zoo, Mierlo]
Marieke van Reeuwijk
[Diergaarde Blijdorp, Rotterdam]
Maikel Groen
[GaiaZOO, Kerkrade]
Mike Verhoeven
[Ouwehands Dierenpark, Rhenen]
Niels Maas
[Safaripark Beekse Bergen,
Hilvarenbeek]
Leonie Massaar
[Vogelpark Avifauna,
Alphen a/d Rijn]
Vivianne de Kok
[Dierenpark Zie-ZOO, Volkel]
Natalie Kooij
[ZOO Antwerpen]
Pieter Verduyts
[Bellewaerde Park]

VRAGEN OVER JE INTERNE ABONNEMENT?

Ga naar de contactpersoon
in je tuin.

De Harpij verschijnt 4x per jaar

Losse verkoop: €4,50
Intern abonnement: €15,00
Extern abonnement, Nederland:
€21,00
Buitenland (inclusief België):
€25,00
Partnerabonnement: €5,00

IBAN: NL64 INGB 0005856795
BIC: INGBNL2A
t.n.v. Stichting De Harpij
Postbus 532, 3000 AM
Rotterdam (Nederland)

Wilt u uw abonnement opzeggen?

Zorg er dan voor dat u dit minimaal zes weken voor de jaarlijkse automatische incasso doet. Drie maanden voordat incasso plaatsvindt wordt een aankondiging per e-mail verstuurd, zodat een bericht van opzegging abonnement ruim van tevoren door te geven is. Ontvangt u geen aankondigingsmail? Dan is uw e-mailadres waarschijnlijk onbekend bij de administratie of inmiddels gewijzigd. Opzeggen of uw emailadres doorgeven kan eenvoudig via een e-mail naar: administratie@deharpjij.com.

Zijn uw adresgegevens gewijzigd?

Deze kunt u gemakkelijk zelf aanpassen via de website, door in te loggen op de eigen pagina. Geen inloggegevens bekend? Vraag deze dan aan via 'wachtwoord vergeten functie'. Dit geeft tevens de mogelijkheid om allerlei Harpij-zaken zelf online te regelen via: <http://abonnees.deharpjij.com>.

De redactie behoudt zich het recht voor, kopij van auteurs in verkorte vorm te publiceren. Artikelen in De Harpij vertegenwoordigen de opinie van de schrijver en niet noodzakelijkerwijze die van de redactie.

Niets uit deze uitgave mag overgenomen en/of vermenigvuldigd worden zonder uitdrukkelijke toestemming van de redactie.